

Bratu

(Branku Jambrešiću)

Vre dogo, dogo vu zemli ležiš
i nikaj ne znaš, jako trdo spiš.
Pramalet tvojo pretrgel je gad,
Tvoje življenje kaj tak si imel rad.

Vu naši zemlici imamo se,
mirno je, vu boj nišče ne pe;
fabrike, škole, drumi i pot,
štreke i hiže so nove posot.

Al tebe nega kaj bi se vžil,
dober i pošten kakof si bil.
Popevka tvoja i ve zvoni,
nigdar pozabljena v srcu mi spi.

Dragi moj bratec, ti zmirom spiš,
vu rodni zemlici dogo ležiš.
Pramalet tvojo pretrgel je gad,
življenje tvoje kaj imel si rad.

Pred četrdeset let

Vu ta huda, zdavnja prešla, leta
velki so nemiri pobunili pol sveta.

Bilo je to vreme življenja i smrti;
tuđin, mirne narode štel je zatrti.

Preganjaj je narod z toploga jognjišča,
vu kriču, kletvi, krvi stvarjal grobišča.

Čez silo, čez boj, zgažena, zmočena,
zaplakala mati zemla, krvjom poškropljena.

Zdigli so se naši vrli sini
na branik, vu pomoč majki domovini.

Srčno so se borili, tuđina nadladali,
za slobodo dragovolno živote davali.

Rat je zdavnja prešel. Barjaki se vijo,
naši bratski narodi vu slogi živijo.
Na ta huda prešla leta, ostal bo spomen,
zanavek zapisani krvavi znamen.

Glasi čez veter

Kresijo se zvezde, mesec luče,
a ja nemrem spati.
Mislim na te predraga, a samo
z vetrom ti morem glase poslati.

Nek ti on pove kak te rad imam
i štel bi čuti tvoj milni glas,
al ova noć, šuma i dalki poti,
ve rezdvajajo nas.
Ja znam da i ti misliš na me
gda v noć krej zibke skoznuješ.

Znam da soznem jokom, z drfčecem
srcem, glase za me ščekuješ.

Zmiri se predraga. Gda ti živ
dojdem, ti boš pak vesela
vu mojem naručaju; sreća bo naša
nazaj precvela.

Ako se ne vrnem, vu boju zginem,
a ti nit za grob mi neboš znala,
zbriši soze, bodi jaka,
velka bo dožnost na tebi ostala.

Podiži v poštenju našega sina;
bodi moj otec i mati
i nafči ga: Sloboda i mir,
kak najvekše blago se moraju čuvati.

A tebi predraga, ako se negda
vu senjo navrnem, naj tožiti zame.

Morti najdeš nazaj srečo,
samo naj nigdar pozabiti name.

Tožna mati

(Mariji Šercer, materi Josipa)

Jena je mati
sina jedinoga imela,
za njega trpela, živela,
mladoga, fajnoga, ženiti štela.

A onda je došel rat, krvavi i dogi.
Nišče jo neje ftešil vu togi,
gda so ji povedali
da sina so vlovili,
otpelali i strelili.
Zrušila se mati kak pokošeni cvet;
za njo zginol je celi svet.
Zdigla je glavo gda se pribrala.
Ona je dobro znala
da za domovino i drugi sini zigno.
Tožna, žalosna, prijela je sodbino.

I ve živi mati
stara, betežna. Čeka gda dojdjo časi
i zvon se mrtvečki oglasi;
krej kosti od sina spustijo ji telo,
samo to je, navek, srce ji želelo.

Navrni se negda

Moj je japek zdavnja vu stranski svet otišel.
Tam je sebi bolše življenje našel.
Majkico i mater z menom na gruntu je
ostavil,
na svoj dom, i na nas, fletno je pozabil.

Dok sem bil još mali, znal sem pitati:
— Gda se vrne japek, poveć mi mati?
Ona me je samo bole k sebi privinola,
njena je soza na obraz mi kapnola.

I majkica je ponopot soze skrivala,
tožno me gledela, čisto prebirala.
A moja je mati delala, pono se zmočila
dok je z mene maloga čoveka fčinila.

Ve, gda sem odrasel, rad bi pak pitati:
— De si japek moj štel bi te poznati?
Navrni se negda, još je navek mesta za te,
i kaj ti bom povedal: Ne srdim se na te.

Desetoro prvi

(21. II 1944.)

Za jenoga,
vas deset so odbrojili,
svezane kak marho
zvun grada pelali,
pred skopanemi jamami
postrelali,
grobje sred pola napravili.

Dok so jognjene kugle
čez zrak fijučkale,
eroplani zdalka momlali —
— smrti nosili,
dok so vetri s kričom
i popefkom puhali,
okolo vas cvetne trave
i žita zibali,
vi ste, mladi, vu zemli prhli.

Pod mehnjem i listjem

Dalko vu šumi, pod jenem drevom,
njejni sinek počiva.
Materino srce, od zdavnja i ve,
peče rana živa.

Tak preveč bi rada bar malo cvetja
na dragi grob mu dela,
al nigdar nezna, koj pot, koja steza
tam k njemu pela.

Vu šumi mehenj i listje
groba mu pokrivle,
zeleni bršlan i zimzelen
zanavek ga skrivle.

Štefinini bajkači

Kaj je — je:
bajkačov pun puncati je ov naš planet
i zadenu se za čoveka čim dojde na svet.
Ce se ne znaš paziti,
začas te moru zgaziti.
Ak ne znaš gde je mina,
zideš kak naš Štefina.
On se bormeš dal i jašiti i strašiti,
vleči, natezati, druzgati i muzgati.
Tak su ga dugo pehali
dok ga nesu raščehali.

A čovek se ne rodil
da bi z bajkači na pleči po svetu hodil.

Štefina, moj vuličanec,
zbogradi bajkačov postal je pijanec.

Čim je z materine utrobe opal,
dok je kak štručica vu vanjkušu spal,
mamek su se splašili bab
da ji ga ne vreču
kad tulko regeču.

A onda su se splašili da dober ne bu dosti
pak su mu se u šesnajst strahe tirali v
kosti.

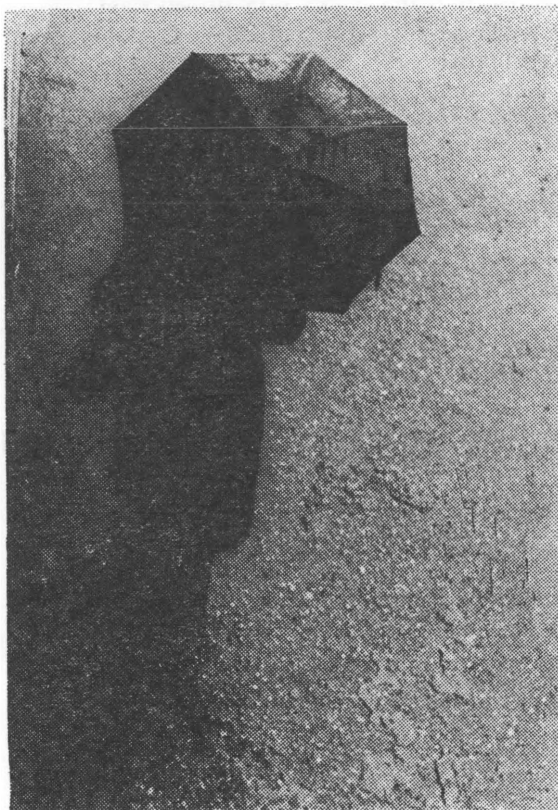
Kuhača je bila početek
za črni svetek i petek.
Za njegovo dobro su ga bobentali,
fliskali zleva-zdesna,
nad glavom mu je navek visela drenovača,
bičalin,

a če je čmrgnul, dobil je još jednu vruču,
navek je tecu imal kak peč goruču.
Bil je dober sin:
sa svoja nagnuča obesil je na klin.

Čovek se rodil da živel bi gizdavo,
a Štefina je bormeš počel grbavo.

A bajkači sakofelni po svetu hodiju
i dušece ljucke loviju i plindraju.

Veštice na metli, vrangi, copernjaki,
krampusi z dugački, črleni jeziki,
sveti Nikola, sveti Ilija,
mali Isusek, Majka Marija,
cela božja familija
i još kojekakov čudak
zgrabili su ga za požirak.

(Mladen Jakupec)

Strašili su ga z nebom, z peklom, z voljom
božjom,
z materom, ocom, tecom, strinom i celom
rodbinom,
z vukom, kačom, zvezdom repačom,
z besni cucki i bedastočami ljucki,
z špiglom potrtrim, z grobom otprtim,
z pomrčinom, sudbinom i z domovinom.

Čez pleča mu se cedela vodica zdena,
kaj stelni kravi su mu drhtala kolena
za se: kaj je bilo, kaj bu i kaj je je.

Onda su došli vučitelji, porezniki, policajci,
a vu njem več diplu spreplašeni zajci.
Makar je kak bil potreben kurajže,
naj tulko zaruži na najže,
makar i maček za mačkom skače,
pune su mu gače.

Bil je strahu i tenji i senji,
i mraku, i braku, i raku,
i gladu, i ratu, i norcu, i švorcu.
Ak ga vlovi štucavica:
morti ga se setila kakva copernica!
Ak mu oči migaju,
ak ga križa žigaju,
ako ga srbiju dlani,
maček prek puta ako prebeži,
morti dobro ni,
ne znaš kaj što kani.

Vu strahu živi,
sega se boji.

Boji se jezikov, fakinov, nesigurnih
šrajtoflinov,
fahmanov, prirepkov, fantomov, švercov,
tolvajov,
špitala, medicine, lizola, grinte, siromaštva,
sinov, kčeri i rođenih bratov.
Boji se precjednika, činovnika, poreznika,
šefa i direktora,
jala, nesnage, komedije, duga,
toga i toga druga,
malo popa, malo sekretara, malo
horoskopa.

Dršče je l bu il ne
Rus il Amerikanec pomešal se.

Dvojbe ni: teško se živi
ak ti navek nešče nad glavom visi.

Pazi kaj delaš, kam ideš, na čiji si strani,
pazi kaj buš lajal da se ne buš kajal,
pazi da ne zideš habak
jerbo je to morti ovak, a morti onak.

Imaj pamet na brigi, naj kleti, naj pijan
biti,

nigdar ne znaš kak more kaj ziti!
Pazi da te što ne fkani, ne zgazi,
ne mazne, prehiti, podškali,
ne vudri, ne vgrizne, ne zboksa, ošvanji,
pazi da ti ne pehneš koga,
furtjemput pazi na nekoga boga!
Pazi da ti i najobičniji peh
nešče ne zapiše v greh.

I je kaj za reči:
tulki bajkači na pleči!
Do niti splašen, zjašen, zbit i spit,
zaskočen, spodbočen, skađen i zjađen,
zguljen, zruljen i zbuljen,
posrkan i osukan,
Štefina se štreca
i na drvenoga sveca.

I onda,
da bi razvuzljal se te zmešarije,
on si v birtije vinsku moč popije
i nikoga se ne plaši,
a mesto da bajkači njega,
on bajkače kak vilovnjak jaši.

Naš Štefina vuličanec,
poznati pijanec.

Oči posajene vu zutra

(Odlomak iz cjeline — Sonetnog vijenca)

Jošče su planine misli svete,
Poklem Čikaga, poklem Bastilje;
Goran kervave ciklame cv'ete
Za afričke lačne porodilje.

Sonce je zviranjek, sviet je vrt,
A prsa materina — suhi prot.
Mese jošče žmiče silnikov žrt,
Vucrknjene kače štraji na pot.

Gljiste su te kače, raki-nazaj,
Zmrznjeni, paše jim lucki sviet ...
Vekši od svieta rojen' je kraj!

Roža po tujem vrtu ne hodi,
Em ne zvrachi čaj ves lažljivi jaj;
Okol' sv'et, sloboda jošče blodi.

Prheča baklja ove Plan'ete
Gda vse vgasiti šteli su tujci,
Gda pri kleti, i čez duhu brente,
Vsopljeni timtamali su vujci ...

Fanali su fane černe-žote.
Kerempuhek tamburu je zgubil.
Gdo ni' igral Kuenove note,
Čez botu, hec, nešči si ga vubil ...

Černi su deždi gnili pojatu;
Kusa sramila se pesov svoji;
Su smejali se zobi vu zlatu ...

A duše vu turu bile su kvas,
Hrt je bil do šinjaka vu blatu. —
Usta zmaja, čez Ne! ne, na ves glas!

Usta zmaja, čez Ne! ne, na ves glas:
Kaj! Človek naj ne bu naivec noj!
Nekamu nemre sfaleti ni las
Dek drugEGA pribijaju na broj ...

I Bombaški proces — pet let roba,
Vu Lepoglave — vizije žive;
Vnoge živiju, denes, preč groba,
Kak svibenj-mak cveteju čez njive.

Sprhli su lanci, skrsła je misel,
Misel-robača, za sviet cv'ete,
Vu bieli hadra, kaj je visel.

Človek kervave cundre ne plete;
Vre ne posluša zvonile čisel,
Bajke kervave niesu svete.

Znovič naviek zrejeju misel
Čez trave Lorke, trave Gorana ...
Deh vu živi kamen se je stisel,
Žnjim diše saki koren i grana.

Grgoliju zviranjki kak žile
Gda vu Jame mlade srce vtihne ...
Kervniku čez oči rastó vile,
Smrt vu zenice mu ogenj blihne!

Kumer! ne senje vre črna jutra,
Splaha si dek bu svetoga Sonca!
Gdo ti jošče jeter červe futra?!

Lješinar se čez tujinu dronca;
Ali nič od luckoga mu putra —
Tu je človek i zvuna i znutra!

Tu je človek i zvuna i znutra,
Nepokoren, puntar do ramena,
Saki cviet kak kača se puntra
Kre meje od košča i kamena!

Vu te zemlje Kozara šumeče,
Vu te zemlje gromi Kadinjača,
Vu te zemlje Suteska šepeče:
Naj prokleta bu vsaka Glavnjača!

Kukuvačam kljun žere je prisel. —
Naj se lakomiti za gniedzda
Tera n'esu tvoje duše misel! —

Niti jena vu nebesa zvezda
Prodala nie deteču misel:
Istina: Tulike pot je visel ...

MAGIŠTRALIJE

Jošče su planine misli svete,
Okol', sv'et, sloboda jošče blodi,
Silnik jošče negde bokca gnjete
I pozoblje vse kaj kerv ponodi.

Prheča baklja ove Plan'ete:
Usta zmaja, čez Ne! ne, na ves glas:
Bajke kervave niesu svete,
Roke naj slobodne bodu, kak klas!

Oči posajene su vu Zutra,
Znovič naviek zrejeju misel:
Tu je človek i zvuna i znutra

Istina: Tulike pot je visel
Tie človek za vsa sožna jutra. —
Udav na štriku! — Silnik je zvisel!

Lamentacije svetešnu- ga moždana

Kuglja se vrti.
I čela v košnice se vrti.
Vu moždanu je takaj meda:
moždan kipi i brez cukora,
čez cvietje kipi,
čez zemlju hriplje
gda se svrži hrvaluju kak gladijatori.
Viš kak su žile drieva nabreknjene,
a skiem se drieve hrva?
Viš kak su zvezde nebes žmerkave,
a skiem se zvezde vu križ hrvaluju?
Viš kak se jelen kervari hiče v zrak,
a skiem se jelen kolje?
Vse se živinari, vse se ceca!
Sonce, tie najvročesi cec,
žejno je kak i deca tam-i-tam.
»Tam-i-tam« vu nami je,
VU »SVETEŠNEMU MOŽĐANU«!
Nikam niesme brez moždana vušli.
Jezuš mi respeti pomozi,
brez moždana niti Kuglja zemaljska nejde
v kole!

Alji, človek mi zemaljski pomozi,
vmi se vu zviranjku, grgotanjku, šteri teče!
Teče vse čez »svetešne« možđane i senje
plave!

I deca plavaju čez hladetinu možđanov!
Vište, diečje rokice človeka,
mater svoju spod nohti kušuje...
Možđani su žmikani čez prsa,
čez oči,
čez nohte,
čez pluča,
čez cevi,
čez strah,
čez galge!
Možđani su kapali vu misel
i pri Soncu v lubanju su se sklili.

Kralj

na šahovskim poljanama rustikana
čuvamo bijeloga kralja
konjica naša napada sa svih strana
gazi pješake ruši im top
a onda padne i sama
strijelci u osvetu žure
ali im čvrsta armija crna
odjednom napadne bok
pala je grupa mojih drugara
napadi slijede sa krila
i dalje čuvam vladara
bijela se zastava diže
oko nje tutanj topova
strijelci crni se ruše
a s njima i konjica
u ljutome boju
držim pred sobom dvojicu
kad netko vikne
našu su srušili kraljicu
u naletu silnom
crni i bijeli slomi se top
strijelci nam čuvaju leđa
skinuo sam jednome glavu
preda mnom opet dvojica
srce ruku osnaži
razbih onoga slijeva
netko od mojih me prati
proboj je silan
crna armija pada
ali i kod nas je pokolj
straga
ode i posljednji top
nasta kaos
strijelac u hropcu
gađa crnog pješaka
kralj se već sklanja
još jednu skidam glavu
jurim po pojačanja
iza mene drama
posljednji otpor se slama
jurim po pojačanja
zadnji je drugar u krvi
gazi ga crni
jurim po pojačanja
svi moji su pali

jurim po pojačanja
posljednjom nadom u mene
gore oči vladara
jurim po pojačanja
crne me prate sjene
koraci oko mene
netko me rani
ruka sama se brani
znam da je kraj
pa ipak da vidim prvo
kako umire kralj
prilaze sa svih mu strana
odasvud psovke i metež
noževi sprijeda i straga
al glava mu nije pala
pokretom ruke kraljica crna
zaustavlja koraka bat
i reče samo
mat

Svjedok

na proklesoj gozbi sred mraka
uvijek se netko penje na stolac
prost puk traži svjedoka
nabijanju zemlje na kolac

gurnite sunce na klimava kola
dajte tog starca bez jednog oka
stavite bibliju nasred stola
nek se sudi na iskaz ovog svjedoka

tko nam je krao iz pješčanog sata

ja ne znam
zadrhti starcu kukac oka
i drhtavim glasom se brani
jer otkad gledam na zemlju s visoka
jedan njen dio je uvijek u tami
a krade se baš na toj strani

Na narednoj stranici fotografika Tomislava Borše

Bernarda VARGA

Sugrađani

prolaze ulicama kao mislima
obuzeti brigama idu drugima
utjelovljeni pod kišobranima
šutnje
zagrnuti ravnodušjem
od dana do dana
isti ljudi.

Vjera

Da vjerujem?!
U nadnaravno, naravno, ne mogu;
čega nema ne mogu jer nema,
čega ima, postoji i bez vjere.
Još uvijek
ne mogu vjerovati
da ne mogu vjerovati.

(Mladen Jakupec)

Zlatko TAKAČ

Vedrana

Kapamadžijo, džijo, džijo...
Pokrivača mi napravi vrača
Što ljubavi sakriva tajnu, bajnu...
Klesaru, kamena mesaru
Čik,
Vedranin iskleši lik
Iz nje krv da pišti vrelija, zrelija,
Da Vedrana bude još vedrija...
I vražji je klesar
Vedranu razvedrio
Njedrima nanjedrio
Bedrima nabledrio

Kupoprodaja

Za ono što daješ
naše trajanje
daje znatno manje.

A ti Takaču, mračni mrakaču
Već strašću padni.
I past ću...
Ljubim, luđački snubim
Strašću padam, past ću...
Jer ljubim, i opet luđački snubim, ali...
Eh, kapamadžijo
Kakvog mi to napravi pokrivača
Prepunog mana i majstora šverca
Koji ne shvaća stari trik
Jer od karte nema herca
I pobijedi as pik.

Moji psi

Sjetio sam se trenutka
Kada sam želio
Na žalost, baš sve
Od svega — stvarne i meni drage imao sam
Samo pse
Dobre i poštene pse, mada šarene
Džukele...

Jedan ni kost nije znao pojesti
Bez mene

A i oni su umrli bez moga znanja
Naime, bio sam bez imanja i vještine
klanja

Stvarno,
Nisam im mogao reći kako se od vremena
Sklanja...

Na kraju
Umjesto oni da ugrizu mene
Za poštenu poantu
Usudio sam se
I zajebao sve svoje žene
Nedostatkom karaktera
I love...
Jedino još mi misli na te pse
I dalje plove, plove...

Branka PERKOVIĆ

Ponoćne misli

Noći, mrtve i same,
šute u svemir o nama.
Grijeha, krvi i smrti prokletstvo
kaplje u vječnost iz dana.
I kad bi snjegovi mogli
nevinost svoju dati,
promijenilo ne bi se ništa
pod bijelom laži.
Crnu zemlju paklena zloća pati
i trenutak samo u jednome danu
dovoljan će za nju biti
da sve nam vrati.
Možda će se reći:
to je ta sudbina!
Ali utjehe u tom nema,
a nema ni spasa,
samo laži...

Danica na razmeđi ljudskoj

(PUTOPIS)

I.

Velebni »Belupov« toranj čini mi se kao nekakva nadnaravna veza između onog što je bilo i onoga što će se dogoditi na koprivničkoj Danici. Ogromni znak ove suvremene tvornice lijekova, koja kao da je zakoračila u dvadeset i prvo stoljeće, natkriljuje bivše kukuruzište i negdašnju daničku gmajnu, stavljavajući točku na napačena prohujala vremena. Okolni šumarci, puni idile i prošlog hlada, kao da su zatečeni novim vidokrugom i lijegaju rano spat u vlastiti hlad ljetnih predvečerja.

U napuštenim kosturima bivših daničkih tvornica, koje neprestano ulijevaju stravična sjećanja negdašnjeg logora, donedavno su marljivo »Podravkaši« uzgajali flance za papriku i paradajz, a preko marijaterzijanske makadamske ceste za Đelekovec išlo se plesati na majales u daničku šumu. I jeseni su ovdje upečatljive; na tepihu žutog listja zakašnjela ruža u kosi grlice; i pjev ptica.

I drač mi se nalefko podsmejavle
I kača popevle z ftiči
Stebła šumijo samo za me:
Podravska jesen kaj v priči

U predivnom cvjetnom aranžmanu, na buketu crvenih, plavih i bijelih ruža, koje su opasane betonsko-staklenim okolišem, u atriju »Belupa« ponosito se šepiri skulptura jednog Frana Kršinića, koja nije niti sanjala da će zalutati na bivše i donedavno daničko prašnato polje. U dvoranama, eto, znamenito društvo izvrsnih majstora kista — Mersada Berbera, Ivana Lackovića, Josipa Turkovića... Komad naše zemlje, podravske i bosanske, prenijet u krilo ambijenta koji više pripada dojučem stoljetju, a ipak je tu, naš i domaći.

A Danica, eh a Danica, to nije čak ni jedna cijela priča, niti jesen v priči, to čak nije niti jedna od najsuvremenijih klaonica stoke u Europi, ili najsuvremeniji uređaji za zaštitu čovjekove okoline, to čak nije niti taj znameniti »Belupo« iz XXI. stoljeća, nije niti cijela buduća i sadašnja industrijska zona podravske metropole — to je, prijatelju, cijeli i veliki ro-

man! Danica je svojevrsno skladište povijesti, trezor sjećanja i patnji, to je mjesto neprestanog vraćanja i uspomena Podravaca i ne samo njih. Danica je roman, zapravo trilogija, prava pravcata obiteljska kronika (jer Danica mi se ponekad čini kao živo biće), koja je stvarana od tisuću ruku i umova od početka ovog stoljeća i čiji se kraj još ne nazire, iako njezina sadašnjost ima oznaku happienda.

II.

S obnovljenog vodotornja, koji je desetljećima napajao tvornicu vodom i miješao je s radničkim znojem i krvlju kasnijih logoraša, kuca i danas povijest. U podnožju piše da je izgrađen 1907. godine, a to je i početak rada velebne kemijske industrije »Danice d. d.«, koja je udarila svojevrsni pečat ovovjekom podravskom čovjeku, pečat trpnje i stradanja. Znameniti koprivnički gradonačelnik s početka ovog stoljeća, Josip Vargović, potpisuje s dioničarima, koje vodi gg. Daničić, dugogodišnji ugovor u kojem se nacifarno kaže i ovo: » Gradska občina Koprivnica smatra poduzeće društva »Danica« domaćim poduzećima, te će im i sada i ubuduće u svakom pogledu u susret ići i podupirati ih. Dosljedno tomu izjavljuje ovime občina Koprivnica da rečeno društvo »Danica« uživa glede gradskih daćah iste pogodnosti kao i domaći, a naročito da ne ima plaćati kakovu maltarinu, taracovinu ili sličnu daću za sve svoje sirovine i proizvode koje željeznicom izravno ili u tvornicu doprema ili otprema...«

Tako je, eto, počelo na Danici: grad je još dao ciglu i crijep, gg. Daničić i njegovi akcionari, mahom iz Mađarske, uložili su milijun kruna, što je bila suma od koje se zavrtjela glava, pa je tako nastao industrijski kompleks na dvanaest tisuća kvadratnih metara! S koprivničkog predgrađa u svijet su krenuli kisik, umjetno gnojivo, sumporna kiselina, akumulatorska kiselina, ugljična kiselina, glauberova sol, kristalna soda, galica, proterolej, strojno i cilindrično ulje, auto-ulje, tovatna mast, kolo-maz, svijeće... Proizvodni repertoar na kojem može pozavidjeti i današnja suvremena danička industrija.

Vodotoci znoja iz Ivanca, Kunovca, Đelekovca, Koprivnice, Peteranca, Herešina... pretočeni s napuštene seljačke zemlje u tone umjetnog gnojiva koje je odlazilo podalje od podravnih njiva. S raspojasane Bilo-gore uskoro se javlja Galovićeve črn-bel, žalobno šumori stari kostanj kre kleti, dok profilerska politika pohlepnih dioničara cijedi zadnju kaplju znoja s radničkih pleća. Na Danici se piše nova povijest spod starog vodotoranja, kalvarija prvog svjetskog rata donosi tonove zelenokaderske revolucije i osjećaja vrijednosti radničke klase, danička šuma diše načas slobodnije, ali samo načas. Sjevernjak donosi uskoro iz Đelekovca, iz »male Moskve«, ideje barda socijalne seljačke literature Mihovila Pavleka Miškine, a s istoka se javlja Grgur Karlovčan.

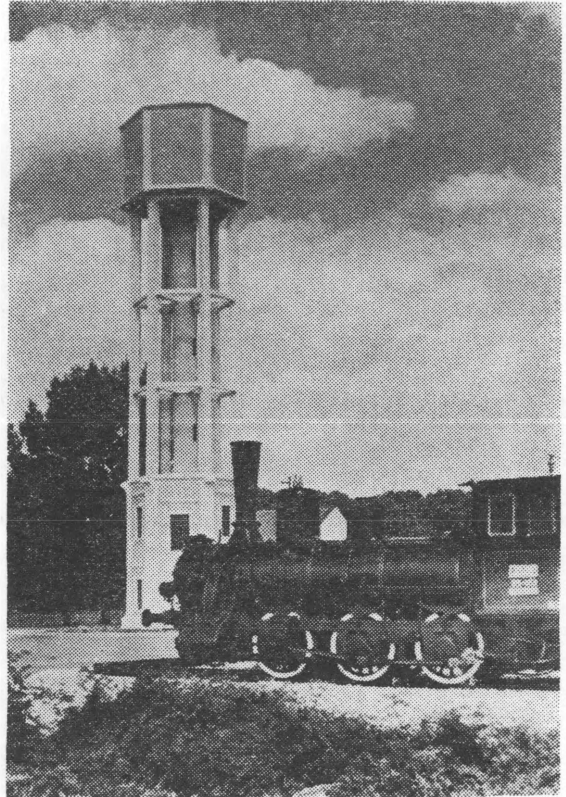
Na Danici 26. veljače 1920. godine štrajkaju. Vjerojatno je to prvi štrajk, prva odlučna riječ radničke klase, zabilježena na ovim našim panonskim meridijanima. Predratni novinar Dušan Ožegović piše da na Danici »radničku sirotinju upravo bezdušno izrabljuju...« Ali, nije se ipak promijenilo gotovo ništa. Nadnice su upravo ovdje najniže, piše mnogo kasnije Mira Kolar Dimitrijević, bezobzirno se izrabljuju djeca i žene, a egzistencija polutana, radnika-seljaka i okolišnih pendlera zavisi od dobre, ili bolje reći zle, volje dioničara i gg. Daničića.

A, eto, u daničkoj šumi jednako cvrkuću ptice i buja život. Mlade generacije rađaju se uporno i odlučno u Kunovcu, i Ivanu, i crvenom Đelekovcu... Stasaju generacije koje će preživjeti »Danicu d. d.« i iznijeti najkrupnije promjene u našoj povijesti. S vodotoranja »Danice d. d.« naziru se neki novi vidici, a tvorničke zgrade sve su više oronule i trošne. Od 1922. godine ovdje radi i Prva jugoslavenska tvornica šarafa d. d., kemičarima se tako pridružuju i metalci. Za dojučerašnje seljake nove obveze i novi naponi, a za dioničare novi profiti zaradeni na izrazito niskim nadnicama i lošim uvjetima rada zaposlenih.

Zaoral sem pesem
V globoko brazdo čemera
Z nje pelin bo rasel
Trebam mam pobeći v globlino
V zadnji kot življenja
I ne vrnoti se nigdar
Jerbo našel bi samo
Povehnjene rože

III.

Taj nepregledni, mnogoslojni danički povijesni roman podsjeća nas tako i na Nezavisne sindikate, osobito kod metalaca Prve jugoslavenske tvornice šarafa d. d., na dolaske Ivana Krndelja, znamenitog radničkog tribuna i revolucionara, u Koprivnicu 1924. godine, na borbu za istinske radničke povjerenike u sindikatima na Danici... I dok koprivnička policija progoni radničke skupštinare iz Škrinjarove go-

Simboli »Danice« — vodotoranj i lokomotiva kojom su prevoženi logoraši

stionice na Čardi, dok sindikalni vođa Bolto Benotić piše o nemogućem položaju radništva u naprednom »Organizovanom radniku«, a radnički povjerenik Pavao Gregurina i nesvjesno prenosi kontinuitet borbe za pravdu iz svojeg Kunovca i njegove seljačke revolucije iz daleke 1903., dakle dok se radnici ne daju u podložnost poslodavcima i žele nezavisne sindikate, ovamo 1928. godine dolaze Josip Broz, Đuro Đaković, Josip Kraš... Josip Broz osobno piše u »Organizovanom radniku« o teškom položaju radnika u »Danici d. d.« i o borbi sindikalne birokracije protiv samih radnika; radnička klasa i jugoslavenska javnost tako saznavaju i o drugoj strani medalje života u koprivničkom kemijskom gigantu.

Danica se tako opet našla na razmeđu ljudskoj, na vagi borbe između dobra i zla. Baš kao što će se još eskalantnije, još stravičnije, naći na ljudskoj razmeđu, najprije 1937., pa osobito zatim u prvim godinama drugog svjet-

skog rata. Requiem za »Danicu d. d.« zapjevala je najprije svjetska ekonomska kriza na prijelazu iz tridesetih u četrdesete godine ovog stoljeća, a zatim i poznati štrajkovi i tarifne akcije koprivničkog i podravskog radništva 1936. godine. Razdrmao se stari vodotoranj, u daničku šumu uselilo se nevjerojatno neizvjesnosti, a krupni kapital 1937. nemilosrdno rasprodaje svoje imanje. Radnici, naravno, na ulicu! Za četiri stotine proleterskih obitelji skuplja se zimska pomoć; s koprivničkih predgrađa, iz seljačkog Ivanca, Kunovca, Herešina, Đelekovca, Starigrada, Bregi pretočiše se kilogrami krumpira, kukuruza, brašna i tone solidarnosti u radničke domove. Ipak, pomoći za »Danicu d. d.« više nije bilo, otpjevano je opijelo, nešto što je bilo velebno i tako čvrsto postalo je najednom bivše, prošlo zauvijek, nešto što karakteriziraju kosturi nekadašnjih tvorničkih zgradurina.

Danica je polako ali sigurno ušla u najtamnije stranice svojeg životnog romana. Tako tamnog da se i ptičji pjev iz daničke šume činio tužnim.

IV.

Črni konji, črni ropci
Bolječe rane, plačljivi hropci
Se rože so s tebom odišle
Samo trnje, žoto trnje, imam išče

Anka Butorac, Mirko Bukovec, Milan Bakić Baja, Julius Eker, Šandor Kiralj, Maca Gržetić, Franko Winter... samo su neka od 5600 imena logoraša, koji su od kraja travnja 1941. do jeseni 1942. godine prošli kroz zloglasni ustaški sabirni koncentracijski logor na Danici. Napuštene tvorničke zgrade dobile su tako novu, stravičnu namjenu — postale su poligon divljanja Martina Nemeća, njegovih sinova i drugih krvnika.

Degradacija bivše »Danice d. d.« bila je simbolična i potpuna. Radnički znoj zamijenila je krv nekućanih ljudi i proletera. S Danice najednom postali su krvavi vidivi prema Jadovnom, Jasenovcu, Staroj Gradiški. Majales s Danice zazvučao je najtužnijim tonovima u svojoj povijesti.

E, kad bi stare zidine mogle pripovijedati! Fran Praunspurger: »Od pridošlih logoraša bio je jedan optužen da je poglavniku psovao oca i mater, no kod suda je navodno bio riješen. Unatoč tomu bio je na Danici sav istučen, te je od izbijenih zuba imao puna usta krvi. Kad ga je logornik Herman pitao je li on uistinu psovao poglavniku oca i mater, logoraš nije mogao odgovoriti, jer su mu usta bila puna krvi. Na to je Herman izvadio pištolj i prostrijelio mu čelo«. Mato Butković: »Logorski funkcionari svake noći obilazili su zatočenike, koji su morali u ležećem stavu primati batine, pa ako je zatočenik zajauknuo, bivao je odmah kroz usta proboden«. Maca Gržetić: »Za vrijeme mog tromjesečnog zatočenja u logoru Da-

nici najvažnije je istaći da su se komunisti — žene i muškarci — vrlo dobro držali i organizacijom bili povezani unutar logora i izvana s koprivničkom partijskom organizacijom«.

Naviru sjećanja na te crne daničke dane. Više od dvije stotine ljudi zauvijek je završilo svoj vijek u starim tvorničkim zgradama i u daničkoj šumi, velika većina nemilosrdno je pobijena u Jadovnu, Jasenovcu i drugdje, a svega nekoliko stotina ostalo je da generacijama pripovijeda o tragediji Danice.

Črni konji, črni ropci...

Danica se uvila u crno, danički vodotoranj mogao bi primiti jedino suze.

V.

Ljeta 1981., četrdeset godina kasnije, na Danici slavije. Nadahnuti Lenko Pleština projektira spomeničko područje Danica, s izuzetno uspješnom adaptacijom jedne od starih tvorničkih zgrada u muzej logora i revolucije u našem kraju. Na svečanoj pozornici članovi RKUD-a »Podravka« pjevaju »Slobodo« Ivana Matetića Ronjgova. Došli su i rijetki preživjeli logoraši. U daničkoj šumi majales s glazbom i ljudskim žamorom. U novom »Belupu«, koji u neku ruku nastavlja tradiciju kemijske industrije na ovom lokalitetu, Kršinićeva skulptura »Majka i dijete« u moru ruža...

S obnovljenog starog vodotornja govori povijest. Danica je svojevrsno skladište povijesti, mjesto plača i ponosa naših ljudi, mjesto pijeteta i prkosa. Šumarci sneno skrivaju stare tajne, a ovdje je industrija dobrano isprela niti dvadeset i prvog stoljeća.

Ovdje mi se pjesma Bernarde Varga »O miru« čini posebnom:

Tiho protiču vode života
i nestaju
u jutrima bezmaglenih dolova
i jesenima osunčanim zrelinom.
Visoko se talasa zastava pobjede
i govori
o danima prošlih htijenja i napora
na krvavom putu do boljih.
Mirno protiču vode života
danas
u jutrima bezmaglenih dolova
i jesenima osunčanim zrelinom.
(1981.)

Nedjeljne novine

Dugo je trebalo dok je napokon shvatio, još mlad i neiskusno, zašto gazda Miškina ne podnosi nikakve novine.

— Mlado, pa zeleno i bedasto — znao bi gazda Miškina reći o njemu kad god bi se poveo razgovor o kakvoj vijesti ili temi iz novina. A o novinama: — Kako samo debelo lažu i mažu! Pola je u njima laž, a pola — nije istina.

I pri tome bi Miškina uvijek tako snažno pljunuo u stranu kao da gađa nekog nevidljivog, ali jako morskog protivnika.

Bila je nedjelja, slobodan dan čak i za vršaličke radnike. Osim što su se predveče, kad opusti vrućina, sva trojica morala nacrtati u dvorištu gazde Miškine, svake nedjelje trebalo je debelo podmazati vršaći stroj, kako bi se mogao okretati novih sedam dana. I tako je on, mlado-zeleno-bedasto, to jest jedan od ulagača snopova na vršalici gazde Miškine, sjeo te nedjelje ujutro da u miru prelista nedjeljni »Vjesnik«. A da ne bi tkogod pomislio: nije za guske sijeno, pa tako nisu ni novine za jednog zamusanog ulagača, treba reći da on nije bio običan ulagač i radnik. Studirao je, već drugu godinu, u Zagrebu, a za ljetnih praznika želio je zaraditi koji dinar uz vršalicu. Za razliku od starog Miškine, on je ipak vjerovao onome što bi čitao u novinama. Ako je negdje rat — rat je, i što imaju novine tu da »lažu i mažu«!

Sjeo je, dakle, čota s novinama u ruci ispod velikog oraha, u hlad njegovog gustog lišća. A jutro je bilo — no, pravo srpanjsko i nedjeljno. Negdje visoko na orahu sjedila je nevidljiva grlica i gukala radosno, iz punih grudi. Iz seoskih voćnjaka svuda naokolo odazivahu joj se mnoge druge grlice. S vremena na vrijeme poneka bi se, u preljetanju, resko nasmijala... Nehotice je stalno morao misliti:

— No, samo da mi ova odzog, s oraha, ne spusti nešto... na glavu ili na novine.

On koji je čitav tjedan mogao izdržati uz vršalicu sav prašan i prljav, sada — okupan i obučen u čisto — ježio se i pri samoj pomisli na prljavštinu. A i novine ti u nedjeljno jutro mirišu nekako naročito svježije i svečano.

U sobi se majka spremala na veliku misu. Već je i drugi put odzvonilo, i ulicom su išli prema crkvi seljaci i seljanke u svetačnim odi-

jelima. Uskoro će i treće zvono, ali je majka ipak stizala, sve onako usput i oblačeći se, da na njegovu adresu uputi čitavu bujicu prijekora. Ponavljalo se to, kao kakva dosadna gramofonska ploča, uvijek kad bi nedjeljom bio kod kuće. Zato bi katkad ljutito podigao glavu od novina, i tada bi u malom okviru sobnog prozora vidio brižno majčino lice. A dvorištem je šetao otac, stari grešnik, koji također nedjeljom nije išao u crkvu. Radije je kod kuće, umjesto majke, kuhao ručak.

— Eh, sinko dragi, ne valja ti posao — slijedio je težak majčin uzdah. — Odbio si se od crkve, od Boga... I što te čeka na drugom svijetu? Pakao, moj sinko, pakao. Zašto ne bi bar nedjeljom išao k misi, a? Ako već ne ide onaj stari grešnik, tvoj otac.

— No, samo melji, melji, pa ćeš lijepo zakasiniti na misu — podsmijehivao se otac. On je uopće volio da kojekako izaziva pretjerano pobožnu staricu.

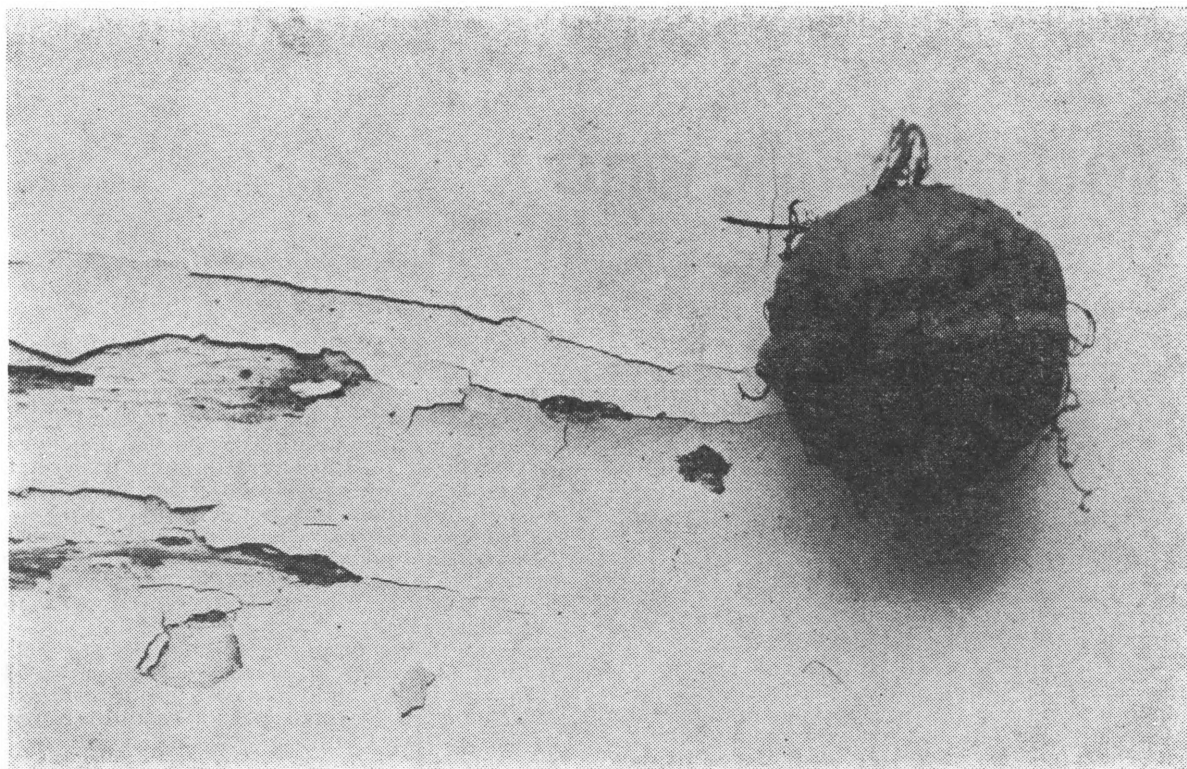
— Kad si već tako dobra s Bogom, što ga ne zamoliš novaca, pa da ne moramo hodati ovako u krpama? Ili da bar jedanput dobijem koji milijun na lutriji. Čitav život igram lutriju, pa ništa. Baš nikakve koristi od tvoje pobožnosti, pih!

Ali kako ni stara nije lako popuštala, otac bi se obično jako razljutio i počeo kresati strašne psovke. Sva drhteći od užasa, majka bi brzo grabila svoj debeli molitvenik i gotovo trčeći, križajući se, nestajala iz dvorišta. Umjesto da spasa grešne duše, postizavala je uvijek suprotno.

Ali te nedjelje, o kojoj je riječ, našlo se nešto što je i Čotu potjeralo iz dvorišta. Mora da se to nešto krilo u novinama, jer je s njima u ruci istrčao na ulicu. Otac se samo čudio za njim: — No, taj je već potpuno šenuo od toličkih knjiga i studija. Uzalud je vikao za njim:

— Hej, kamo ćeš s novinama? Još ih ni ja nisam pregledao, čekaj!

— Aha, sad ćemo mi vidjeti ono tvoje: pola laž, a pola nije istina! Ovdje jasno piše, crno na bijelom... A zato ti se valjda i ne sviđaju novine, mrmlja poluglasno mladić idući brzo pustom ulicom. Kako je go do pojasa, samo u kratkim hlačama i jako pocrnio, vruće srpanjsko sunce odbleskava se na njegovom snažnom,

(Mladen Jakupec)

glatkom tijelu. Na licu — slavodobitan izraz, kao u ljudi koji su odjednom otkrili nešto veliko i važno, samo što vam to neće odmah saopćiti. Ali on, začudo, ne ide prema ulici u kojoj se nalazi kuća gazde Miškine, na čiji račun mrmlja one riječi o novinama. Udario je na suprotnu stranu, prema jednoj drugoj ulici, Bose tabane prži mu vruća prašina, ali on je uz vršalicu odavno navikao na to, kao i na majčine nedjeljne prodike u vezi s misom, paklom, smrtnim grijesima, sudnjim danom i drugim strašnim stvarima.

Starijeg kolegu, ulagača Rajzeka, našao je kod kuće kako čisti staju. Imao je Rajzek svoju kućicu, nešto malo zemlje, oko dva jutra, pa si je mogao priuštiti da drži jednu kravicu, radi mlijeka i sira. Osim toga imao je jako nagluhu ženu, koja je uz to još i teško govorila. Ali mu je ta žena donijela u miraz ovu istu kućicu i ona dva jutra zemlje. Pitanje je kada bi i kako inače došao do svoje kućice — svoje slobodice ovaj bivši seoski sluga, a sada nadničar i sezonski radnik.

Čim je kroz otvorena kuhinjska vrata primijetila da se netko pojavio u dvorištu, Rajzekova žena izađe napolje. Bila je jako radoznala, kao i svi takvi, to jest gluhi i nagluhi. Na licu joj se moglo pročitati: — Za Boga miloga, da se nije što loše dogodilo? Ali čim je prepoznala Čotu, nasmiješila mu se prijazno i počela nešto mumljati i mucati.

— Vidiš, želi te nečim počastiti — protumači mu Rajzek i prigušeno se nasmije. On se uopće volio mnogo šaliti i smijati, ali su ga često mučili zubi. Uhvatio je to spavajući na promaji, po seoskim štagljevim, uz vršalicu. — Pita te hoćeš li kiselog mlijeka? Samo, da poslije ne bi morao svaki čas trčati... No daj, donesi nam! — mahne on ženi rukom. — Kakva vrućina već sada ujutro! No, bit će nam lijepo sutra, pržiti se na vršalici!

Oba ulagača sjedaju na povaljeno deblo u hladu svinjskog koca. Iza njih sumnjičavo zarakću svinje, Rajzek, videći da se radi o neakvim novinama, unaprijed za svaki slučaj briše prljave ruke o isto tako prljave hlače.

— Hajde, idi sada natrag u kuhinju, da ti tamo nešto ne zagori — tjera Rajzek dobrodušnu ženu pošto im je donijela kiselog mlijeka u velikim čašama. On to čini više pokretima nego riječima, ali se njih dvoje, vidi se, dobro razumiju. — Znaš, imamo mi neki svoj posao, nije to za babe.

I opet prigušen smijeh, ali tako topao i srdačan kako se malo tko umije smijati. Kao i uvijek kad bi se Rajzek nasmijao, Čota je sa čuđenjem morao pomisliti:

— Kakvo razbojničko lice — grubo, naborano, crno, neobrijano, a kakav divan smijeh!

Pri tome se prisjetiti, sa žaljenjem, da će ljetni praznici proći brzo, a s njima i sezona vršenja žita. I tako će se uskoro morati rastati od ovog ovdje veseljaka i poštenjačine, od kojeg je dosad uz vršalicu naučio toliko toga i s kojim je podijelio toliko teškoća i radosti.

— Evo, ovo su današnje novine — počinje Čota otkrivati pred Rajzecom svoje novinsko otkriće. Pri tome pokazuje prstom naročito na jedno mjesto — na neku tablicu, brojke... Rajzek gleda u to mjesto, jako se namrštvivši. Kao da se sav skupio u oči. Ali brzo uviđa: ne bi se on tu snašao ni sa sto naočala. Ne zato što on nikako ne bi znao čitati, već zato što je navikao da čita polako, sričući slogove naglas. Kao kokoš kad zoblje kukuruz. Uostalom, u životu kojim živi nije mu ni potrebno više. Zato on sasvim prepusti Čoti te zamršene novinske stvari, priznajući mu prešutno nadmoć na tom području, kao što je mladić uvijek pošteno priznao njegovu nadmoć u poslovima oko vršalice.

A iz mladićevog pričanja izlazi, ukratko, ovo:

Gazda Miškina, kao vlasnik vršalice, plaćao je svoje radnike, to jest dva ulagača i jednog traktorista, samo u naturi — u žitu, prema ovršenim količinama. Tako su i seljaci plaćali njemu za vršenje njihovog žita — u naturi, određeni postotak. Ali u novinama, evo, baš danas, piše i još nešto osim onoga »u naturi«: — Ulagućima i traktoristu pripada još i toliko i toliko novaca(!)

— Nije to neki veliki novac, i treba dugo da se okreće vršalica dok se skupi hiljadarka, ali dragi moj Rajzek, zašto mi ne bismo imali koji dinar za cigarete? Koliko puta smo morali kubariti s kojekakvim smrdljivim domaćim duhanima i običnim novinskim papirom! A često smo bili prisiljeni moljakati cigarete u gazde Miškine, poput kakvih prosjaka. Ono, istina, mogli bismo prodati nešto od zarađene pšenice, ali samo najveća budala prodaje žito sada, u vršidbi, kad ga ima svuda kao pljeve. Nego, da mi obojica odemo lijepo s ovim novinama do Miškine, pa da mu to pokažemo. I tako dalje i tako bliže...

— Hm... — progundao je Rajzek neodlučno i odjednom se namrštvio kao da su ga zaboljeli svi zubi, gornji i donji. Sličnim gundanjem odgovoriše mu svinje iza leđa, iza dasaka, nepoznavši gazdin glas.

— No, baš smo na lijepo mjesto sjeli! — pomisli Čota gadeći se od smrada koji se širio iz

koca. Zanimljivo: staja mu je uvijek mirisala ugodno, u staji je ne jedanput i prespavao, ali svinjski kotac — fuj!

— Čuj, Čota — polako počinje Rajzek češućći leđa o daske iza sebe. Očito, on je već dobro znao što treba da kaže kao stariji i iskusniji ulagač, koji već mnogo i mnogo sezona radi s vršalicom. Poznaje on gazdu Miškinu, možda bolje nego vlastitu ženu.

— Ti si školovan dečko i razumiješ sve što piše u novinama, a ja... jedva da se znam potpisati. Ali znam da će Miškina teško dati taj novac. Trebalo bi da on plaća za nas i osiguranje. Na vršalici se lako dogodi nesreća, ali — da ne bi! Radije će nam dati nešto više pšenice. Jer, novac je i njemu potreban, za porez, za popravke strojeva, za gorivo... Vidiš, i traktorist Petrina šuti o novcu, a on ti radi s Miškinom već valjda trideset godina. I onda, ne vjerujem da Miškina ne bi znao kako treba plaćati svoje radnike. Zna ti on sve, ne boj se! Da nije takavzar bi stekao sve ono što ima? Nego, ti lijepo sâm otiđi do Miškine i pokaži mu tu u novinama. Tebe se on pomalo i boji jer zna da si školovan i da čitaš novine. A ja da idem tamo — kakva korist? Ja se i onako ništa ne razumijem u te brojke, komplicirano je to. Ipak, daj da vidim!

On još jednom obriše ruke o hlače, pa uzima »Vjesnik« pažljivo i oprezno, kao da bi se mogao opeći. Gleda, gleda, ali vidi se da se ne može snaći u tablici, koja — u stvari — vrlo pregledno navodi zarade vršaličkih radnika, u naturi i u novcu.

— Koga vraga ne napišu to jasnije, da ih čitav svijet razumije! Nego, da mi zafrknemo po jednu, a? Imam tu nekakav domaći duhan, iz moga vrta, samo ti daj komad novina... Eh, da su nam one fine engleske novine! Kad ćeš opet donijeti koje iz Zagreba?

Čota odabere u novinama list na kojem su bili oglasi, pa oni smotaše svaki po jednu debelu cigaretu. Dok nisu popušili, nisu ustajali ispod koca. Sada se ni Čoti nije više žurilo da svojim novinskim otkrićem obraduje gazdu Miškinu. Poslije Rajzekovog objašnjenja činilo mu se to nezgodnim. Ali, vidi ti samo toga Miškinu! Čak ni osiguranje ne plaća za svoje radnike. A zna se kako lako jedan ulagač ostane bez ruke ili noge, radeći nad »bubnjem«. Ili ti zahvati ruku onaj veliki remen što ide od traktora do vršalice i pokreće teški »bubanj«. Taj remen ulagači moraju stavljati i skidati nekoliko puta na dan, a on zna biti i te kako neposlušan. Uopće, vršalica je golema, opasna neman, koja svakog časa može i smrtno ugristi.

— Ipak, idem — saopćava odjednom mladić svoju čvrstu odluku, osjetivši snažno gađenje od lošeg duhana i novinskog papira. — Neka nam dade bar nešto od novca koji nam po zakonu pripada, za cigarete, da ne pušimo kojekakvo smeće i novinska olovna slova. Fuj!...

— Ohooo, pojavio se mladi gospodin! I to lijepo s novinama, kao kakav penzioner! Mogu

ja ovdje i okilavjeti od posla, a od vas nikoga ni blizu! No, vi ste mi nekakvi radnici!

Gazda Miškina, sav zamusan poput dimnjačara, kao da je jedva dočekao da na nekome iskali svoj bijes. Tã čitavo jutro morao se sâm vrtjeti oko svog starog traktora, popravljati nešto u njemu! Čota i nehotice sakrije novine iza leđa, pa poput stvarnog krivca promuca ispriku:

— Pa, traktor je... ovaj... sinoć dobro radio...

— Vraga je radio dobro! — odbrusi mu Miškina. — Ako ti imaš potumplane uši, ja nemam. Zar nisi čuo kako je čitavo veče kihao? Odmah sam znao što je: diza! A onaj blesavi Petrina veli: nije to ništa, to motor samo malo jače kiše. I on mi je neki traktorist. Hajde da ga pokušamo zatjerati!

Njih dvojica s velikim naporom i brzo pušćí okreću ručkom zamašnjak traktora. Čota se naježi od pomisli:

— A što ako se motor uzjoguni, pa neće zapaliti?!

Događalo se to često: ni čitvo jutro ne bi im uspjelo upaliti motor, nego su traktor morali gurati dvorištem, pa čak i ulicom, tamo-amo. Ne jednom uprezali su pod traktor i konje. Za selo je to bila uvijek zanimljiva predstava, dok bi se gazda Miškina sav zapjenio od bijesa.

Ali ovoga puta traktor je, bez obzira prema nedjeljnom raspoloženju ljudi — upalio već poslije nekoliko okretaja. Zatim Miškina osluškuje, pažljivo, kako radi motor. Po njegovom licu mladić zaključuje da motor radi dobro. Pri tome se vidi da je Miškina posebno zadovoljan zato što je uspio popraviti kvar bez traktorista Petrine.

A kad je Miškina zadovoljan svojim strojevima, postaje izvanredno dobar. Tada on časti svoje radnike cigaretama i voli s njima popričati o koječemu, čak se povjeriti, potužiti... Neki ljudi postaju takvi tek kad dublje zavire u čašu.

— Vidiš, još nisam ni doručkovao — sjeti se on odjednom. — Moja stara otišla je k misi, ali valjda je nešto pripremila. Mogao bi i ti sa mnom prigristi, u dvoje ide slađe, a? Hajde, skoči u kuhinju, tamo ćeš negdje naći sapun, da malo operem ruke — govori on Čoti idući prema bunaru i zavrćući rukave crne košulje. Ruke su mu vrlo snažne, s ispućenim žilama. A na nogama, kao i uvijek, kloparaju mu cipele, samo nataknete na bosu nogu.

Prepoznavši gazdin glas i korak, iz staje se javi radosnim rzanjem kobila Harna.

— No, no, lakomice — tepa Miškina prema mračnim vratima staje, velike i nove, još neož-

bukane. — Vidi ti nje! Zna ona da je danas nedjelja, pa misli da treba malo bolje pojesti. No, strpi se, sad će ti Čota donijeti djeteline, no, no...

Malo zatim oni sjede za stolom u velikom predsoblju. A predsoblje je pro hladno, vrlo uredno, nedavno pometeno. Još se na žutim daskama vide mrlje od vode. U čitavoj kući miriši na svježe mlijeko i još na neko meso što se kuha i vri u velikom loncu na kuhinjskom štednjaku.

— Gazdarica i pol, ta moja stara! — gunda gazda Miškina zadovoljno i nudi mladića slanim i sirom, obilno zalivenim vrhnjem. — Uredila čitavu kuću, pristavila ručak da se kuha i još stigla k misi. Samo, bojim se, neće dugo. Nešto je nagrizla iznutra. Doktori sumnjaju na ono najgore. Rak!

On se odjednom jako namršti, a Čoti se učini čudnim što bolest, evo, može zadesiti i one koji su moćni, koji imaju dovoljno novaca i svega drugog.

Razgovor neosjetno prijeđe na temu koja je uvijek najviše zaokupljala gazdu Miškinu. Bila je ta tema za njega kao za bika crvena krpa. Sve više se ljuteći i sve strašnije psujući on stade vaditi iz stola neke potvrde, priznanice, račune, pozive i kojekakve druge papire raznih boja, pa zasu zbunjenog mladića čitavom bujicom brojki: evo, ovo je porez za prvi kvartal, pa onda popravak traktora, pa opet porez za neki kvartal, pa nabavka nekih dijelova za vršalicu, pa opomena zbog neplaćenog poreza za tko zna koji kvartal, to više ni na općini ne znaju, nego se samo sjete i traže pare! Sve je to luda kuća, nema tu nikakvog reda ni zakona! A nekad... eh, nekad! I još po novinama stalno pišu o nekakvim pravima radnika, seljaka, sve samo: radni narod, radni narod. Kao da ja nisam radni čovjek, nego lijenčina i gotovan. Sad najedanput svi imaju nekakva prava, samo meni — figa! A ne, ne isplati se danas raditi s vršalicom, i gotovo!

Slijedilo je nekoliko snažnih udaraca šakom po stolu.

A Čota sve misli kako je baš dobro što je negdje u dvorištu zametnuo one nesretne novine. Bila bi to samo još jedna crvena krpa za gazdu Miškinu. Samo, da nije, slučajno, stavio novine zajedno s djetelinom kobili Harni u jasje, pa ih ona — pojela?!

Jadna životinja! Koliko se samo navukla teškog traktora, zajedno s radnicima ulagačima, pa sada ni kriva ni dužna da strada, i to od čega! Od debelih nedjeljnih novina!

(Iz ciklusa »Nad bubnjem«)

Pripreme za život mudraca

»Prvo — a to je najvažnije — valja u sebi prevladati odvratnost prema listu čistog papira, koju osjeća gotovo svaki pravi pisac i pisati svaki dan regularno, ne čekajući nadahnuće, raspoloženje i tomu slično, pisati kao što se ide na posao... ili u gimnaziju«.

V. Katajev

1. Glava od koje se loše spava

... kako zapravo cijelog života želimo stvoriti nešto značajno, a neprestano bježimo od toga. Ne, možda, zato što smo preslabi da to napravimo, nego zato što ni drugi, a ni mi sami **ne vjerujemo** da to možemo napraviti (zapis iz dnevnika).

Cijelo vrijeme želim se udaljiti od ljudi koji su me duhovno oblikovali, jer su tek nešto stariji od mene, a životi su im ispunjeni mnogobrojnim greškama koje ne želim ponoviti. Moji duhovni oci najviše su griješili prema sebi samima, pa sam tim žalosniji, jer čovjek je upravo na tom području najtaštiji: kako da nekom prizna da je radio protiv sebe?! Svjestan sam da je jedan dio mog životnog procesa završen i da sam prerastao košuljicu koju sam dijelio s njima, a da oni to još nisu spremni priznati. I zato ne želim ni jedan njihov nadimak, ni jedno stvarno ime, ni jednu crtu karaktera... pa ako bilo što od sebe nađu na ovim stranicama, neka zatome taštinu, jer to stvarno nisu oni. To su možda inserti koji se ponavljaju u svačijem životu, ili bar u životu čovjeka koji je po sudbini — pisac. A sudbina se pisca po mnogo čemu razlikuje od sudbina drugih smrtnika: pisanje, kao disciplina, opsjeda me 24 sata na dan i bojim ga se kao što se kemičar boji cijankalija. U njemu i ima previše divnih iluzija o brznoj smrti, dok razum govori da je smrt ipak samo smrt. Pisac je kao čovjek koji nosi pištolj — uvijek je u opasnosti da ga upotrijebi protiv drugih ili samog sebe.

Svi moji razgovori započinju i završavaju smislom pisanja. I dok moji sugovornici govore o posve različitim temama, za mene uvijek i svugdje postoji samo jedna jedina tema. Dok oni fragmentarno, zbrčkano i površno go-

vore o svemu i svačemu, ja slažem pasus za pasusom, stranicu za stranicom, glavu za glavom... Nema tako pažljivog slušača koji bi sve moje konstrukcije povezao u živu cjelinu koja bez prestanka teče, jer vrijeme pravih slušača odavno je prošlo. I zato ne pamte što je zapisano na prethodnoj stranici, pa se, između ostalog, često pitam: ima li smisla uopće sve to zapisivati? Vjerojatno ima — za neke buduće sustavnije čitače.

U svim mojim snovima, snatrenjima, meditacijama, monolozima, miješali su se fragmenti mojih negdašnjih iskustava iz drugih, ranijih života, pa sam na trenutak bio grančica s Peloponeza, ili drhtavi bijeli ovan pred žrtvenikom kojem u slijedećem trenutku žele prerezati grkljan, bio sam jarbol što u svojoj oholosti prkosi munjinama, ili mitski Orfej zagrnut dugačkom togom, zagledan u večernje more koje divlji Posejdon priprema za svoje noćne orgije... Istaložena iskustva nisu mogla biti sva iz ovog jednog života; ona su prolazila kroz vrijeme poput noža kroz maslac. Kroz ono ranije, i nisu prestajala u meni, već su poput laserske zrake, nesmetano nastavljalala svoj put kroz zvjezdanu prašinu, gdje će me opet jednom dočekati.

Znao sam da je bespredmetno uvjeravati bilo koga da postoji jedan cijeli ocean bez vremenskih i prostornih ograničenja u piščevojoj glavi, jer bi trebalo potratiti silno mnogo energije da se i samo maglovito naznače njegove osnovne koordinate. I zato se nisam mnogo trudio. Čekao sam da mirno zrije piščeva mahuna i da se po ritmu sudbine otvori kad za to dođe vrijeme. Jer, bilo je pisaca koji su u svojem nestrpljenju sami pokušavali ubrzati i carskim rezovima otvoriti utrobu te mahune, da bi shvatili kako je unutra mrtvorodenče. Bilo je pisaca čija mahuna se nikad nije otvorila, pa su zajedno s njom propadali cijeli svjetovi bez igdje ikakvog svjedočanstva, kao da nikad i nisu postojali. A da li su postojali? Tko zna? Jedino pisac, a pisac je svjedok kojem nitko ne vjeruje.

Na narednoj stranici: fotografika Tomislava Boršć

A sve se zapravo kreće po nekom smislenom ritmu, po nekoj, nama nerazumljivoj, zakonitosti, po refleksnim procesima koji će pisca natjerati da pripremi posteljicu u koju će položiti poruku koju kroz njega Univerzum poklanja ljudima. Ili toga grča naprosto neće biti.

Za ime božje, oslobodimo se suvišne patetike Velikog Barda koji su cijele spisateljske generacije u hrvatskoj književnosti, kao jedino, pokupile od njega!

2. Glava od koje obično boli glava

Možeš li zamisliti oko koje vidi deset puta bolje od tvojega? Orlovsko, jastrepsko, sokol-sko? Što ono vidi? Kukca koji gmiže po vlasti trave s visine od dvjesto-trista metara? Strpljivog pauka koji lijepi svoje tanašne platina-ste niti po nekom smislenom geometrijskom redu, a u koje će se uhvatiti naivna mušica, ili miša što je pomolio njuškicu iz noćne rupe, pa mu se kriješti sitno oko pod lupom mjeseca? Može li s one svoje visine razaznati sitni raster žila na listu? Je li tom oku dostupno nešto što postoji oko nas, a mi o tome pojma nemamo? Kako na to oko reagira ona moždana ploča što je iza njega? Je li uopće svjesna da to oko vidi deset puta bolje od onog drugog oka što se kroz rešetke krletke upravo zabaljilo u njega? Možda to oko nema pojma o svojem postojanju, a možda su to ipak samo ljudske predrasude?

Dok promatram miran let jastreba, nad tihom dolinom, čija krila tek tu i tamo učine lagani zamah radi korekcije leta u savršenom harmonitetu sa svojim medijem, javlja se memento jednog razgovora što je vođen prije pet-šest godina kad još nisam znao da se pripremam za život mudraca.

— Razgovor mora služiti zajedničkoj spoznaji — namjestio se Budha u svojoj omiljenoj pozi, zaokruživši kratkim mesnatim prstima s izgrizanim noktima, okrugli prikaz savršenstva — i svaki razgovor koji to nije, dragi moj Žorž, nema nikakvog smisla! Jer, dok govorim tebi, ja zapravo sam sebi potvrđujem neke stvari, ja redam argumente koji moraju poslužiti meni da bih neke stvari stavio na mjesto. Isto tako, od tebe očekujem da mi svojim potpitanjima i sudjelovanjem pomažeš pri otkrivanju te zajedničke istine.

— Ne čini ti se da si sebičan dok tako koristiš sugovornike kao suučesnike u potvrđanju svojih teorija?

— Neeeee Žoorž, ne. Zakaj to gledaš tak? Mi u razgovoru radimo na zajedničkoj — kvrcnuo je nekoliko puta kažiprstom o stol — stvari! U takvom razgovoru brusi se i moj i tvoj mozak, ako se jedan i drugi možemo dovoljno koncentrirati i ako smo spremni angažirati sve svoje potencijale za tu zajedničku stvar. Na primjer, taj tvoj tekst...

— Ma pusti više do vruga taj moj tekst — pobunio sam se nervozno — jer se oko njega očito ne možemo složiti. Ti imaš svoje mišlje-

nje o tomu i ja ne uobražavam da te mogu razuvjeriti, ali pridržavam svoje pravo — podigao sam glas za cijelu oktavu — da isto tako zadržim svoje. Amen.

— Čekaj malo, kaj si tak nervozan? Probal ti bum govoriti argumentirano, a ti, ako možeš shvati, a ako nemreš bar se potruđi.

— Čuj učitelju — cinizam je provalio rušeći sve obzire — točno znam kako će taj tekst dočekati kritičari: »aha, ima tu tri posto Joycea, dva posto Kafke, 37,2 posto Mailerove dokumentarnosti, 13 posto Millerove asocijativnosti, nešto dugačkih Krležinih lamentacija, dva-tri dobra fuka, a jebi ga, mali je čital Eriku u zadnje vreme, ove esejističke složenice već smo vidjeli kod njega, ima dva-tri sna, aha, to je puknul kurzivom, dijalozi su mu mjestimično nategnuti, ali se je mali očito trsil« — i to je sve, dragi moj Budha!

Razjaren lupio sam šakom po stolu, podigao zatim kažiprst i napravio polukrug prema nebu — ali što taj jebeni kritičar zna o životu u ovom našem gradu? Što on može reći o našem predživotu, da to tako nazovem, gdje je on bio dok smo kao klinci proživljavali sva ta sranja i progone? Konačno, posljedice osjećaš i dan-danas!

— Ma nejde to tak, moj Žorž! Uprcal si tu sve nas: mene, sebe, Mutnog, Inkvizitora i njegove pomoćnike, Martina Peytona i »Podvalku«, kak ti to veliš i naivce, he he... Tateka, hebo te bok, ime grada, sve pod punim imenom skoro. To bu i onaj zadnji neumni skužil. Zajebavaš političare i ekonomiste, joj, ti si totalno otkaćen...

— Budhooo! I to mi ti veliš!? Poslije »Rastanka« i »Paralela«? Ti koji si uvijek govorio kako ljudima treba reći istinu u lice!? Kaj, više nas ne jebe novinarska hrabrost? Ili su ta vremena neopozivo prošla? Uostalom, kaj ti zapravo hoćeš, pa ti si »pozitivan« lik u romanu? Dobro spominjem i tvoja sranja tu i tam, ali sve je to u granicama, ona atmosfera oko »Paralela«, već smo tada s nekima iz škvadre bili na suprotnim stranama i već se vidjelo da više ne razmišljamo kao cjelina, neki više nisu htjeli djelovati zajedno, neki više nisu htjeli djelovati zajedno, neki su bili u fazama individualizma i za njih sve to nije imalo velikog smisla, ali mi smo tu da pokušamo napraviti nekakvu vivisekciju na tom truplu. Na tom, ako hoćeš, kadaveru jednom živog organizma koji je funkcionirao po svim zakonitostima zajedništva, a danas se raspada i pri tom zaudara kao i svi ostali leševi pri raspadanju. Ili se, možda, odjednom svega toga sramiš?

— Ma kaj bi se sramil Žorž, ali ti moraš shvatiti, stvari su se promijenile. Naprosto nije vrijeme za čačkanje po starim smetnjakima, jer smrad se daleko osjeća i nekim nosevim možeš jako zasmetati. A priznaj — ti su danas moćniji nego su bili onda.

— Čuj stari, to sam ti već u nekoliko narata rekel, tvoji »Rastanci« bili su nešto naj-

bolje što je, po mojem mišljenju, ovdje štampano poslije Krležine »Republike«. I to, između ostalog, želim reći javno. Dosta mi je tog kompleksa krivice koji su nam natovarili radi tih »Rastanaka«. Dosta mi je tih kuloarskih priča, »kaj nije i on surađival u onim »Rastancima?« — pitaju se dokone domaćice koje pojma nemaju kako je sve zapravo teklo i što ste zapravo objavljivali.

— I njima buš ti objašnjavaš?

— Ne, ne bum njima objašnjavaš, kak si ti to u svojoj ciničnoj glavi zamišljaš, nego ću nastojati objektivno prikazati cijelu atmosferu, jer mi je dosta te šutnje, toga da je to tabu koji se u »dobro odgojenim krugovima« ne smije spominjati. Ti »Rastanci« su naše zločesto dijete i nije zgodno spominjati njegove nestašluke. Bolje da se pravimo kao da ga nikad nije ni bilo, zar ne? Zar ne shvaćaš da neki namjerno podržavaju takvu klimu, da njima te odgovara, to prešućivanje, to izbacivanje iz povijesti, ta nervoza, pa mi to moramo jednom raščistiti, radi jedne generacije, a ne samo radi sebe! Što ti konkretno dobivaš tom šutnjom?

— A što dobivaš ti ako se to objavi?

— »Rastanci« su nešto značili cijeloj jednoj generaciji. Sve što danas nešto vrijedi u novinarstvu ovog grada, ispalo je »iz kabanice« tih »Rastanaka« ili ovih današnjih omladinskih novina, koje su, također, samo nastavak nečeg što je i danas, nakon deset godina aktualno kao što je bilo i tada. Čega da se stidimo? Politikanti i tržnica uvijek ostaju isti! Kao što su se prije deset godina uzbuđivali zbog ogoljelosti istine o kojoj se pisalo i zgražali, tako to rade i danas, s tim da danas nije jako »oportuno« biti veliki moralist, jer su im danas u njihovim porodicama stasali vlastiti klinci koji nemaju nikakvih predrasuda ni dlake na jeziku. To su klinci koji svjesno odlučuju da neće biti »dobri«. Pun kufer im je komformizma njihovih roditelja. Pun kufer im je zlatnog kaveza tog standarda. Jebe im se živo što su njihovi roditelji cijeli život teglili da bi napravili ogromnu kasarnu u kojoj stanuju, u kojoj se koriste dvije-tri prostorije, a sve ostalo je muzej — nešto što se pokazuje samo kao statusni simbol, pun kufer im je organiziranih ljetovanja, nobl škola i reforme, svega, svega im je pun kufer, a znaš radi čega im je pun kufer?

— ?!

— Radi toga jer ih neprestano uvjeravam kako se moraju osjećati dobro u tome što smo im stvorili, kako imaju sve preduvjete da budu sretni, kako ne moraju sami poduzimati ništa da bi ta sreća postala veća, kako se organizirano brinemo da naši mali brojleri redovito dobivaju svoju dnevnu kljuku u kojoj je dovoljno vitamina, proteina, bjelanjčevina, ugljikohidrata, broma i svih elemenata da i oni danas-sutra postanu prave, dobre, male koke za nošenje jaja iz kojih će poispadati novi žutokljuni brojleri. Isuse! Zar ne shvaćaš

da smo tim klincima oduzeli svaku mogućnost da se javno ispušu? Pa svakoj generaciji treba jedna mala revolucija! Kako će se inače dokazati u povijesnim relacijama? Ako joj stalno govorimo o tome što je napravila ona slavna generacija s puškama i bombama, a ne kažemo ništa o tome što danas radi ona sama, nismo joj rekli ništa. Tko to još želi zatomiti svoj život da bi samo slušao legende o tuđem? E, generacija »Rastanaka« smogla je snage da provali nešto o sebi i da kaže koje su njezine relacije u društvenom kontekstu u ono vrijeme. Ako ti misliš da to nije vrijedno nekakve, pa makar literarne, analize, onda si ti izdajnik svega onoga što je tada rečeno.

Zar nisi uvijek govorio: treba biti iskren? Zar nam cijelo vrijeme ne govore: treba biti socijalistički pošten? Pa, što drugo do vraga radim cijelo to vrijeme? Pokušavam biti ono čemu su me cijeli život učili. Pokušavam reći istinu, ma koliko se ona nekima svidala ili ne svidala. Jebe mi se za neke. Znam da mi mogu više klasičnog romana, prošlo je vrijeme izmili to je jače od svakog straha. Uostalom, a to je ono čega su se takvi uvijek užasavali, ne mogu mi nikakvom lobotomijom uništiti taj poklon Univerzuma!

— Ne seri, Zorž!

3. Glavić umjesto glave

— Kaj se opet svadite — dogegao se Mutni i, više za sebe, nastavio mahnuvši konobaru i zavaljujući se u stolicu — čim ste skupa više od desetak minuta i suknete si više od dvije pive, odmah počnete čačkati oko tih jebelih »Rastanaka«. Ko neke stare prdonje koje su jednom stisnule dupe, nekaj napravile i sad će se cijeli život busati u grudi gdje im treba prišpendlati kolajnu zasluga za narod, ha ha ...

— Csss, o kakvim ti kolajnama, ovaj divljak nas sve uprcava u knjigu. Si to čital? Ajde, daj mu Zorž nek si pročita — podigao se Učitelj sa stolice da dohvati fascikl s rukopisom, ali sam u posljednjem trenutku trgnuo rukopis. Kod toga se prevrnula krigla i bijela pjena napravila je ispod pepeljare tanki potočić po stolnjaku, da bi se finim mlazom dočekala na pločici. Došao je očito iznerviran konobar, podijelio upute o lijepom ponašanju i nakon nekoliko trenutaka nervoznog prepiranja, mi smo oneraspoloženi napustili Fatačev mrak pivničkih arkada i zaputili se prema hotelu.

Intermezzo. Mi dotle hodamo prema hotelu. Uz put komentiramo mačke u prolazu. Ljeto je i što kaže Veliki Bard: »sva politika i književnost padaju u vodu pred dobrim ženskim bedrom!« Ima Stari pravo. I nama se vraća poljuljano raspoloženje. Klinke nas ne šljive, ali to ne sprečava odebljalog Budhu da u jednom trenutku podigne ruke, skrši ih nad glavom i zavapi: »Ja bi nešto hebaoooo!« Na jelenski ljubavni zov, naravno, ne odgovara ni jedna krhka košutica, jer one osjetljivim

nozdrvama tek vonjaju tragove pravih muškaraca. Divljaci poput nas još ne smiju među ta mlada bedra. Bezbroy stegnutih prdica u »novokomponiranim« dimijama. I sve to usopljeno zaveriganim seksom. Terasa, popodnevena, hotelska. Sit down please!

— Dobro Žorž, u redu! Sve ja to kužim: dokumentaristička proza, ukidanje književnih kategorija; nema više čiste pripovijetke, nema više klasičnog romana, prošlo je vrijeme izmišljenih fabula, uljepšavanje i sitna simbolika baj baj, »brutalno vrijeme oko nas i u nama«, kak ti to veliš, kužim i to da mi ne možemo živjeti u nekakvom našem staklenom zvonu, dok se ljudi na ovoj Kugli oko nas kolju, dok umiru od gladi, dok uništavaju okoliš, dok izmišljaju nova oružja i nove umjetnosti, ali ti više nisi siguran jesu li se neke stvari stvarno dogodile ili nisu. Nekima uopće nisi bio svjedok, a neke naprosto — izmišljaš!

— Izmišljam!? Izmišljam, naravno, nego što? Zar drugi ne izmišljaju? Zaboravljaš, dragi moj Učitelju, da ja ne pišem povijest. Pa čak i da pišem povijest, zar ne bih imao pravo na vlastitu interpretaciju činjenica? Zar se povjesničari vrlo često ne služe terminima: »moglo je biti«, ili »pretpostavimo da je bilo upravo ovako«. Bolji povjesničar, isto kao i pisac, onaj je koji ima više mašte. Povjesničari krpare, ili te naprosto izbrišu, kao što su izbrisali »Rastanke«. Ali, ja ne pišem povijest. I to podvlačim. Ja pišem, hajde recimo uvjetno — roman — kao jedan način življenja. Ja se pojavljujem kao tajni svjedok. Ja ne svjedočim pred nikakvom porotom i ne zanimaju me nikakvi suhi juristički fakti. Ja svjedočim pred savješću i to prvenstveno svojom savješću. Mene ne zanima kronologija, isto kao što se život ne zanima za kronologiju, niti dopušta da se stvari odvijaju po nekoj ljudskoj, unaprijed utvrđenoj, logici, kako bismo to često htjeli. Mene zanimaju — odnosi. Mehanizmi koji su te odnose pokretali. Ljudi koji su pokretali te mehanizme. Konstelacija svih snaga koje su dovele do toga da stvari danas stoje tako kako upravo stoje, shvaćaš?

Svjedoci!? Vjerodostojni svjedoci, kako ti kažeš, svjedoci koji su prisustvovali — njima to, uglavnom, više i nije važno. Oni i nemaju ovakve napadaje savjesti. Oni su to već odbacili u ropotarnicu vlastita duha, arhivirali kao riješene fascikle, a kod mene je to nešto što se neprestano vraća i ukapljuje pelinski gorko, nešto što truje moj san. Eto, zato sam sâm sebi krunski svjedok na ovom procesu što ga vodim u kojemu sam jedini tužilac, obrana i okrivljeni. Hoću ga dotjerati do kraja po diktatu vlastite savjesti, poštenja i, nadasve, istine.

— Pa dobro, da je čak i tako, ali ne možeš se postaviti kao jedini kompetentni čovjek koji donosi sudove o tome. Dopustit ćeš da i neki drugi, i možda i bolje od tebe, pamte neke stvari, možda si njih trebao uključiti...

— Jee liiii? Pa što su šutjeli deset godina? Što se nisu sami uključili? Ako imaju svoje

verzije nek izvole! Samo treba stisnuti muda da se uloviš u koštac s »bjelinom kartice«, što veli Katajjev.

— Ja, ipak, plediram za više svjedoka i amen!

— Ma ti svjedoci su nevažni, Učitelju. Bar velika većina, kao što sam rekao, jer se tu postavlja pitanje njihovog motiviranosti da pamte neke stvari. Jesu li uopće htjeli upamtiti neke stvari što su se zbivale u ono vrijeme i od tada na ovamo. Pa, ako i pamte, nitko od njih ne pamti cijelu sliku, kojoj ti toliko težiš. Nitko nije nastojao shvatiti cjelovitost. Pamtili su, uglavnom, detalje. Detalje vezane, čekaj, čekaj, nemoj me prekidati, detalje vezane uz njih. Sve drugo za njih i nije postojalo.

— Ali stari, pa to su još uvijek sve živi ljudi. Zar očekuješ od njih da plješću tvojoj verziji događaja? Kaj god! Sranje! Imat ćeš takvo sranje da te nitko i nikad više ne opere. Ni »Saponija«, ni »Labud«. Okani se stari i zajebi!

— Da, tata.

Zamislite svakog Arhimeda koji bi medio-kritete oko sebe molio za dopuštenje da uđe u napunjenu kadu kako bi izmislio jedan od temeljnih zakona fizike! Čovječanstvo bi još jurcalo oko velikih mamuta, moleći bogove da mu daju snagu kako bi toljagom dotuklo veliku životinju. U tom kontekstu javlja se pitanje osnovnih principa stvaralačke slobode uopće. O toj slobodi rečeno je, hvala bogu, već toliko toga da bi bilo iluzorno očekivati da se može reći bilo što novo. Svjedeno, mislim da je pitanje slobode, pitanje takta i pitanje hrabrosti. Ako očekujemo da će imaginarni netko, nekim čudotvornim dekretom reći: »Stvaratelji, pred vama je stvaralačka sloboda, pa se izvolite poslužiti!«, onda je to ordinarna zabluda i protiv nje se treba boriti. Uostalom, što će mi takva sloboda koju će mi dati netko drugi? Ima li ona uopće okus slobode i hoćemo li uopće znati da je to sloboda? Sloboda je najveća dok zatočenici maštaju o njoj, i dok to kažem i opet nisam rekao ništa novo. Velika većina užasno bi se dosađivala u totalnoj slobodi. U takvoj slobodi kad ljudima nitko ne bi kreirao slobodno vrijeme, kad ne bi imali program, kad, pretpostavimo, ne bi morali raditi, ljudi bi se ubijali od slobode. A što bi u kontekstu takve slobode značilo napraviti nešto hrabro? Ne bi bilo hrabrog, jer se u totalnoj slobodi ništa ne riskira. A, ako ništa ne riskiraš, nema stvaralačke igre. Ugasi se plamen motivacije i zato plediram za slobodu hrabrih. Za slobodu sladokusaca koji znaju uživati u njoj. U principu slažem se s Valentinom, sve se može reći, samo je pitanje načina na koji se nešto kaže, dakle, takta. Neki od mojih duhovnih drugova, na žalost, ovo nikad nisu shvatili. Pa, ipak, vjerujem da oni osobno radi toga ne žale. Moram li ja žaliti?

(Odlomak iz cjeline)

Caramba

Na snijegu su blještale zrake probuđenog sunca. Milovale su smrznute kristale i onda prkosno bockale oči nekog zbunjenog prolaznika. Grana jelke pokorno se savila pod zaspalim snijegom. Ovu idilu tišine narušavaju samo dva vrapčića, dva nemirna duha, neumorno skakući s grančice na grančicu i otrešajući snježnu prašinu.

Bila je to tko zna koja zima, otkad je počela brojiti zime. Prvo je brojila sretne, pa onda nesretne, a sad broji sve, kakve god da dođu; svaku prihvaća, sve su njene, ni jednu ne želi izgubiti.

Sjena njenog lika uporno ju je slijedila. Mislija je kako su želje kao ove nježne pahuljice. Neka se smrzne i potraje, a neka se, preslaba, odmah rastopi i nestane pa ostane samo suza na obrazu ili u ruci. Njoj nikad neće biti jasno koliko ima, koliko vrijedi i ne daje li premalo. Divno je uistinu priuštiti si izlet u taj zanesen svijet, izgubiti se za tren pred napastima ovog zahuktalog svijeta koji te ponese svojim ritmom, otvori ili ostavi pritivorena sva vrata, a onda te zaboravi i mrvni dio po dio tvojih želja.

Korak po korak, noge su nježno propadale u snijeg koji se predavao mojim koracima. Pitoma staza šuljala se sad u šumarak. Grane su se nadvile nad put i prolazila sam kroz tunel grana prekrivenih snijegom. Staza se malo penjala i postajala sve skliskija. Oštri zimski vjetar koji je do sad negdje pritajen čučao poželio se svojih zimskih radosti i protutnjao granama povrh moje glave, potresao ih oholo, spustio se brzo na zemlju, uskovitlao bijeli pokrivač i nestao u bijeloj magli. Zastala sam, otrešla snijeg i odlučila vratiti se, jer je postajalo sve hladnije i ovaj dan uskoro će zaspati u hladnoj zimskoj noći.

Uvijek kad se vraćam vrijeme mi prođe brže. Pokušavam na brzinu sabrati misli, pobjeći s tog mjesta, ne dozvoliti da ga okrnjim nekom običnom misli. Vratit ću se opet ovamo, na stazu sreće, onda kad izgubim snagu. Mrzim se radi tih svojih slabosti, a onda tješim samu sebe mislju da čovjek, bježeći od vlastitih rana, mora nekako zaboraviti, pregorjeti, zatvoriti se u neku kutiju i izaći preporođen, normalan.

Uživala je u svakom trenutku u svojoj toploj sobici. Znala se ponekad baciti na dvosjed,

noge ispružiti prema jednom a glavu prema suprotnom kraju i čitati do kasnih sati knjigu u crnom uzevu. Ponekad bi prelistala koju stranicu. Bio je to njen dnevnik. Oduvijek je u odnosu prema ljudima pokazivala neku čudnu ravnodušnost, da bi tako prikrila preranljivo srce. Vjerojatno je zato sve primala s rezervom, ne dozvolivši nikome da se približi njenom svijetu; zatvarala je vrata svoga stana i svakim je danom za okolinu postajala sve veća misterija. Mislila je da će tako biti podalje od radoznalih očiju »svraka« i »lešinara« koji ili ni sami ne znaju iz kojeg razloga seciraju tuđe živote i jednostavno nisu svjesni svoje zlobe i pakosti, ili pak znaju zašto to čine i rade onako fino u rukavicama da efekt bude veći, a trag nevidljiv. Dogodilo se koji put da je nekoga tako pogledala svojim krupnim očima da je ovaj, jadan, otrčao pred ogledalo da vidi što nije u redu. Drugi puta bila je tako pristupačna, očiju tako toplih, te se svaki zatečen pitao koliki li su se utopili u tim velikim očima koje su jednom bile svjetlije, a drugi puta tamne, nepristupačne.

Nekad je željela pobjeći iz tog grada, nekad ni svoju sobu nije voljela. U stvari, nije voljela osamu koja ju je dosta puta pratila dok je prolazila ulicama ovoga grada, ali nije voljela ni samoću koja ju je čekala svaki puta kad se vraćala s posla u pusti stan.

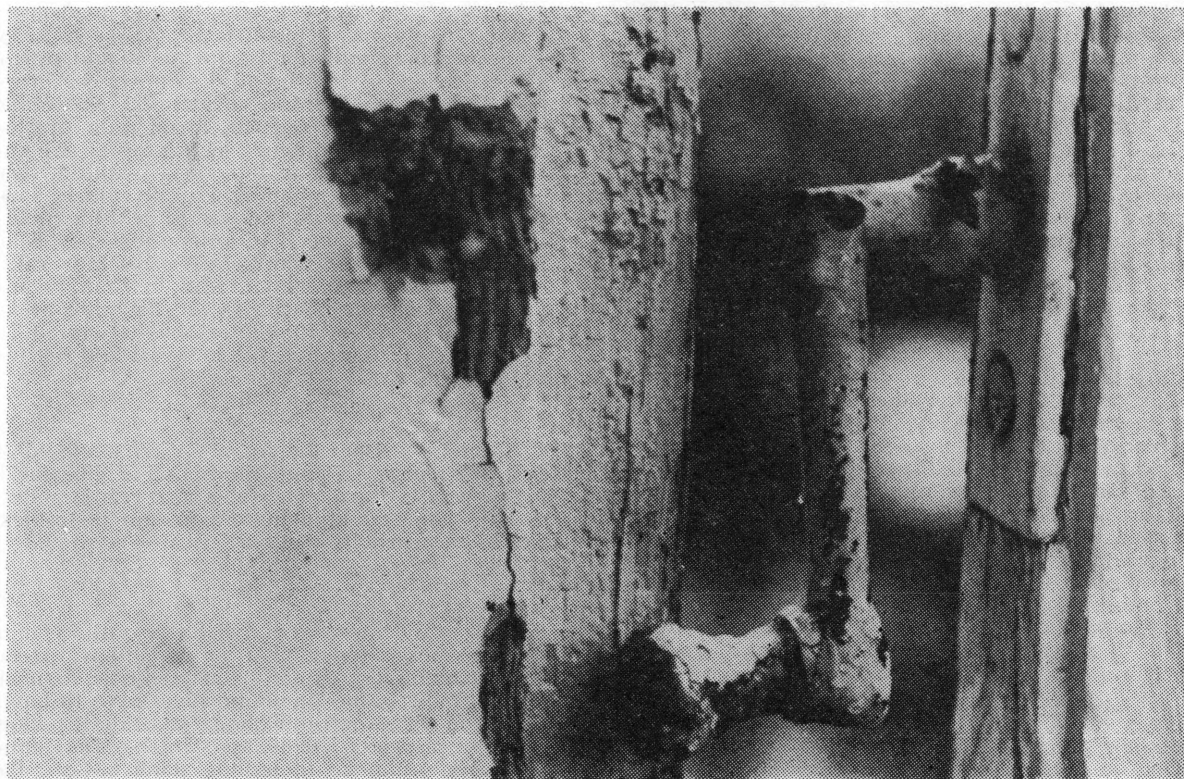
Što očekuje od subotnje večeri, od nedjelje? Nekad je nestrpljivo očekivala, trčala je za životom, za svakim danom i minutom. Natrčala se i to je sve. Sad nek život za njom trči ako hoće. Zavalit će se u krevet, zatvoriti oči i nešto poželjeti. Ne neće. Nikad se nije potpuno prepuštala sudbini. Sad kad je sve shvatila ništa joj nije bilo jasno. Uzdahnula je. Nikad nije mrzila ljude ni život. Što se to s njom dogodilo.

Gledao sam je dok se približavala nekim čvrstim lelujavim korakom, tako neodoljivo i tako sigurno. Pokušao sam se ohladiti i smiriti lude misli. Ona vjeruje da je neosvojiva, ona je uobražena, bezobrazno tvrdoglava, ali ipak, mora da je negdje meka i savladiva. Nedokučiv joj je osmijeh titrao oko malo stisnutih usana. Mogao bih zje polomiti u zagrljaju i razmekšati je poljupcem. Kad je neumorno slušala, imala je blažen pogled svete, a kad bi

nastala tišina okom bi joj prošla sjena od koje se sve u meni bunilo i ježilo. Što li skriva? Da li je nešto boli? Možda čak mrzi i prezire. Znao sam, odnosno pretpostavljao sam, da kod nje ne pali ni razvezan jezik ni jezik za zubima. Bila je prokleta profinjena, a njen izrazito lijep nosić bio je tanka njuha. Cigaretu je pripalila nekako otmjeno, znalački. To me iznenadilo. Nisam mislio da puši. Svidjelo mi se kako drži cigaretu i još se uvijek dvoumim da li osoba koja energično i otmjeno drži cigaretu ima više izvjesne čvrstine. Svaka zagonetka za nekog je obična igračka. Toga je izgleda bila svjesna i vjerojatno se držala tako zatvoreno zato jer je sumnjala da bi ostala toliko vrijedna kad bi izašla iz toga kalupa. No, to i nije bio kalup nego način ophođenja. E, mala moja, nekad sam se ja topio od takvih divnih pogleda kakav je tvoj, u stvari topio se samo nagon. Mislio sam da je svaka prazna brojka velika vijorna zastava moje pobjede, a sve je to bila

igra strasti i njena pobjeda, a moj poraz. Pokušavao sam sa sobom nešto učiniti, za nešto se opredijeliti i vezati, a na kraju sam svaki put sve zabrljao, okrenuo naopačke, ostavio i otišao.

Svaki put kad bi se vrata malog bara otvorila pogled bi joj pobjegao za prilikom koja je dolazila ili odlazila. To me je smetalo i pomalo nerviralo. Kao da je nekog iščekivala. Osjetio sam da mi se nešto popelo u grlo, a noge su mi klecnule. Zar bi njeno srce moglo nekog očekivati? Pa to bi onda bila promašena uloga. Sve bi palo u vodu, ne bih imao nikakvih šansi, a svaki pokušaj da predstavljam nešto u njenom životu bio bi promašaj. Pokušao sam uhvatiti njen pogled. Začudo, bio je prazan, bezizražajan. Sebično sam odahnuo. Promijenila je pozu i potražila ugodnost u naslonu fotelje, a ja sam progutao par knedli poželjevši nestati u dekolteu njene haljine, a onda početi brojiti godine. Bila bi rođena za bludnicu, da je ne uzdiže onaj andeoski nevin pogled. Uspije

(Mladen Jakupec)

li se netko tako skladno izazovno i neupadljivo obući, taj vjerojatno zna staviti mnoge stvari na svoje mjesto. Moglo se zamijetiti da je svjesna svog izgleda, ali ne i dojma koji ostavlja na prolaznike. Bio sam djetinje sretan što sam joj mogao otvoriti vrata i pridržati kaput. Osjećao sam da mi se iz trenu u tren skidaju godina za godinom, iskustvo za iskustvom što sam ih tako vjerno čuvao i skupljao da bi ih, kad zatreba, sipao iz rukava. Luda glavo, ona je samo zavodljiva žena. Pogledaj kako sjedi i kako se smije, ali oči su joj hladne.

Jednom sam negdje pročitao da su lake žene dobre supruge. Mislim da je to lako moguće, jer su ispačene i izmrcvarene osamom i bijednim životom, nezadovoljne i nesretne pa kad neko poželi njihovu ruku nastojat će dati sve od sebe, ne bi li opravdale propalu karijeru i svu pažnju poklonile samo jednom čovjeku.

Nakrenuo sam glavu i pokušao dokučiti izraz lica moje drage. Bio sam raspoložen za ples, što je kod mene dosta česta pojava. Činilo mi se da bi se rado našla u mom zagrljaju. Jednu ruku držala je na koljenu. Dodirnuo sam je, ona je kimnula glavom osmjehnula se i počela lagano ustajati. Držeći se za ruke, provukli smo se između stolova i našli se u općoj plesnoj groznici. Plesala je fantastično. Pri svakom pokretu moje ruke tijelo joj se povilo, privilo, okrenulo se brže ili sporije. Ruke su joj bile vlažne od znoja i sva je ustreptala: bila je tinjajuća žeravica. Onda smo plesali sve sporije, noge su mi zastajkivale i želio sam što duže tražiti mjesto na koje ću koraknuti, jer bila je posve blizu mog tijela i gotovo sam je nosio. Ruke sam isprepleo oko njenog struka utopio se u mekoći njenih oblika. Gotovo sam sklopio oči. Lelujavo sam se prepustio glazbi i strasnoj muzici njenog divnog tijela. Okupan u znoju, zanio sam se do besvijesti, želeći nestati u njoj, postati dio njene ruke, nje. Bilo je bučno i dimno, veselo i pijano. Sjeo sam umoran i iscrpljen te sam pomislio kako bih iz njenog kreveta vjerojatno izlazio četveronoške. Nasmijao sam se od srca, prilično glasno, i poželio da ona svoju glavicu nasloni na moje zaštitničko rame. Bio sam zadovoljan što se orosila u mom zagrljaju. Kao da sam si ovim plesom otvorio vrata do njenog srca. Bila je krotkija i gledala je manje ponosno. Stavio sam joj ruku oko vrata i igrao se njenim nježnim uvojcima. Uživam kad mi netko mrsi kosu i mislio sam da će to i njoj biti drago. Sutjela je. Lagano sam spustio ruku do vitkog joj struka, privio je bliže u zagrljaj, a kadkad sam je pošakljao i pomilovao. Bila je tako draga, opuštana i vjerovao sam da uživa. Iako je bila svjesna svega što se zbivalo sumnjao sam da je to za nju jeftina zabava.

Zagrljeni, nestajali smo u okrilju crnih krošnji, a zatim izviralu ispod tamnih sjena koje su uspjele narušiti idilu prohladne zimske noći. Ona je bila oslonjena o moje vrelo tijelo.

Ovaj susret s njim, kakva slučajnost. Tražila sam nešto obično, ali po svemu posebno.

Pored njega sam toliko puta prolazila, no nije za mene predstavljao ništa, bez obzira na svoj ludo privlačan profil. Bio mi je previše blizu. I sad, gle. Što mi je bilo da prihvatim taj poziv? Potpuno sam poludjela; bez veze sam uletjela u taj zagrljaj.

Bila je preslaba da se odupre nečemu od čega je strepila. U stvari, bojala se poraza. U njoj je živio kraj. Mrzila je sebe jer se unaprijed sputavala i ograđivala od svih. Tako je, u oklopu, ranjavala tuđa otvorena srca, a sve radi toga što je sama bila ranjena. — On, to su ruke kakve možeš samo poželjeti, a ja tražim načina kako da ih odbacim prije no što bude prekasno. Bila je ukročena, prepuštena divljini i to ju je boljelo. A znao je dodirnuti upravo u najosjetljiviji dio njene savjesti, tu pročeprkati, oslabiti je i izvući poen u svoju korist. Bojala se, jer izgledao je divno. Njegovu crnu kosu tako bi rado plela, a one smeđezelene oči djeluju tako toplo ko da je u njima ljubav cijelog svijeta posvećena njoj. Njegovo vitko tijelo upravo je onakvo kakvo ona obožava, a uz to visok je. Neodoljiv. Nekad bi pošla s njim bez razmišljanja, bez bojazni da će se zbiti nešto bolno, bez slutnje poraza. Za sve je imala vremena. Život je čekao da svaku sitnicu stavi na mjesto i da ima vremena svakog pogledati, svakom namignuti i nasmijati se. Bila je ludo razigrana, premlada da bi joj se moglo nešto dogoditi. Sad se gubila od krajnosti do krajnosti, jednom pretjerano raspuštena, sposobna na sve moguće i nemoguće, drugi puta pretjerano suzdržana, nemoguće nepokretna. Ali gotovo uvijek djelovala je bez sjaja i zanosa, kao automat, vlastiti samoubojica; jer svoje je snage bacala drugima pod noge, te je bila upadljiva meta za one koji ne vole umišljene. Bila je stvorena za ogovaranja, jer na nekim mjestima nije saginjala glavu. Kad bi nešto »kapnulo« do nje zaprepastila bi se, da bi se onda nasmijala. Ta sitna ljudska zloba boljela ju je radi drugih, ne radi nje; takve stvari kod nje nisu prolazile.

Sjedim. — Doći ću sutra — rekao si odlazeći. Što ako nećeš, ako me ostaviš i više me i ne pogledaš. Stara pitanja, stara čežnja, nove strasti. Vani se budilo jutro a ja sam još uvijek sjedila na praznom krevetu.

Njoj se ne može dogoditi da se zaljubi, ona je za to nesposobna. Ona je od ljubavi uzela sve što se moglo, ostale su samo krnje. U njoj će uvijek biti samo on, samo ideal prve ljubavi. Misllila je da je ogromno bogatstvo imati nekog da ga se tako voli; to i danas misli, samo koliko ljubiš toliko će te jednog dana boljeti. Pa i da je uz njenog idola sve bilo idealno, sigurno bi puklo, uvjeravala se slomljena gledajući često kako se ljubavni snovi u ovom vremenu

(Mladen Jakupec)

pretvaraju u pepeo. Na toplinu je bila slaba, no sve je to vješto svela na par trenutaka zablude i tako je gurala dan za danom.

— Miroslave — ti si odlutao iz ove sobe, priznaj. Možda ti nije zanimljivo, ili želiš nešto posebno?!

— Ne Antonija — onoga što želim bojim se i ti bi se bojala. Divno sam se opustio; nek sve sluša oko mene: sretan sam.

Prišao sam joj iza leđa i stavio ruke oko njenih ramena. — Pa nisam vjerovao da tebe nešto može tako izbaciti iz takta. Ne ljuti se, lijepo mi je uz tebe. Tako sam to jednostavno izgovorio da sam se sam sebi začudio i zamislio se nad tim riječima. Kad bi ovo moglo biti istina. Nikad o ženi nisam razmišljao tako kao o njoj sada. Uspjela me učiniti obavezno neobaveznom i to me mučilo. Ne bih se čudio da mi sutra okrene leđa ne pogledavši me. Te njene promjene raspoloženja nisam znao objasniti. Je li to samosavladivanje, njena unutarnja borba,

i to borba za ili protiv mene ili muškarca uopće. Negdje se izgleda dobro »opekla«. Poljubio sam je u kosu i sjeo na čupavac do njenih nogu oslonivši glavu na njena koljena. Ruka joj se našla u mojoj kosi i igrala se mojim vlasima. Trnci sreće strujili su mojim tijelom i peckali moja čula. Tu mora da je prste uplela Tiha, boginja sreće, slučaja i sudbine. Idila tihožitja. Tko zna gdje su joj misli, dok čeprka po mojoj kosi. Njena me zagonetnost strahovito privlačila ali i odbijala. Negdje se nešto u njoj bunilo i ratovalo protiv mene. Molio sam je da nešto priča i ovako utonut na njenim koljenima bio sam spreman iz njenih ustiju čuti sve. Sutjela je i mislio sam da neće progovoriti ni riječi. Ne bih se ni čudio, Uloga ludo zaljubljenog nije mi odgovarala. Možda je i ona bila toga svjesna i sumnjala u moju iskrenost. Ali zašto mi to nije konkretno stavila do znanja. Zar je prihvatila tu igru u kojoj sam se našao u ulozi glavnog glumca da bih počeo prestajati biti

samo glumac. Imala je prokletu intuiciju. Da pobjegnem od crnih oblaka sumnji, obgrlio sam joj koljena i pokušao sam dublje potonuti u njenu toplinu. Ruka joj se zaustavila, a jedan podignuti čuperak pao mi je preko čela i zasmetao mi oku. Blago me se pokušala osloboditi. Izgleda da sam negdje pogriješio. Otišla je do dvosjeda i prilegla oslonivši se na laktove, pogleda uprta u mene. Osjetio sam kako mi se srsi kao iglice počinju penjati nogom, tijelom, rukama izazivajući nelagodu i požudu. Jedva sam se suzdržao da ne skočim i izgubim se u njenom lomljivom tijelu. Izazivala me hladno, proračunato i naizgled tako nedužno. Potražio sam spas u cigareti. Ponudio sam i nju. Uzela je.

Prometejev oganj rasplamsao se u meni, a ja još nisam bio svjestan što želim od te žene. Nikad nisam popuštao jer sam se u svojoj slabosti redovito izgubio. Pokušavao sam uvijek biti jači, nedohvatljiv, spreman svakoga iznenaditi.

Zagrilit ću je da ne sije poglede, da poželi, da poludi. Činilo mi se, već se dugo, dugo poznajemo. Tko je počinjao mnogo puta, kao ja, možda se bojao i novih početaka, jer uzimaju mnogo snage, ali uvijek se isplate. To su trenuci ispitivanja, lomljenja. Pokušavaš se priviknuti na previše našminkane usnice, na šutnju, na neuspjelu frizuru, razmazanu labelu i upadljivu haljinu. Prožvačeš sve jer goriš i strepiš što će biti kasnije, kad je prvi puta poljubiš. Hoće li ti dozvoliti? Kako će reagirati kad je hrabrije pomiluješ i jače privučese u svoje okrilje? Kako li se ljubi: hladnije, mrtvo, ili se uvija na svaki dodir usana? Hoće li te namamiti u rajski vrt, a onda ostaviti tamo da se previjaš mokr, pobijeden, bezobrazno izigran od neke frigidne.

Glava mi je bila na njenom trbuhu i skoro ništa mi nije nedostajalo. Šutjela je ona, šutio sam ja. Htio sam osjetiti neki znak da joj je stalo do mojih dodira. Nisam je htio ometati u njenoj zanesenosti, bojeći se reakcije. U sebi sam se smijao svojoj strašnoj muškosti, a onda sam se sjetio svojih ljubavnih pobjeda i povratio vjeru u svoje sposobnosti. Ovo je najbolja taktika kad te neko hoće prevariti i staviti ti pod nos tvoj spol. No ona to nije željela. Kužio sam to i pustio je da svoju zamisao ipak sprovede do kraja. Ja ću negdje smoći snage u onim prelomnim trenucima, ako budu postojali. Možda baš sada izgara i u opuštenim udovima lomi u prah svoje strasti, a tamo gdje se dodirujemo pršte iskre. Samo na tim mjestima postojim. Njene usne našle su se na mom licu. Poljubila me nježno, toplo, čvrsto i duboko. Poludio sam od sreće i uzbuđenja, orosio se, obljudio joj lice, vrat, ruke. Onda sam čuo tihi nemoj, idemo van. U sebi sam joj čestitao na uspješnoj izvedbi. Zbunjen, zapitao sam se je li ikad osjetila istinsku dubinu pripadanja, jer je u prijelomnom trenutku bila tako zakočena i reagirala je na taj način, a podsvijesno je željela nešto drugo. Razjaren i razdražen, uzbuđen, omlitavio, intuitivno sam

je pokušao opravdati, olakšavši time i svoj poraz. Ustajala je sporo kao da joj se ne odlazi, a ja sam se ponadao da će ponovo leći pored mene, i da će biti moja. Ne znam je li ovu igru pripisala svojim pobjedama ili mojoj velikoj grešci. Za nježnost se treba boriti, ali ona se ne otima i ne grabi silom. Dok se ona spremala povukao sam se u svoju bezbolnu šutnju.

Izašli smo. Napolju je bio mrak i na snijegu se bljeskao odsjaj svjetiljki. Prevrtali smo po običnim temama, riječi su ostajale u zaleđenom zraku, a koraci na bijeloj stazi. I dok smo razgovarali bila je mirna i puna iščekivanja, a ja sam naslućivao njen dah i njenu toplinu. Bila je opet daleko od mene, osjetio sam, i to me je peklo. No, možda griješim, jer ipak, još je nisam upoznao, a nastojao sam prodrijeti u svaku njenu misao. Morao sam osvojiti ono što je bilo u njoj. Dlan joj je bio hladan i htio sam ga trljanjem ugrijati. Htio sam prignuti njenu dušu. Inter spem et metum, ostao sam sjena pored nje. Čekao sam svojih pet minuta. Možda bi, da sam je pustio, odlutala ko mješečar u svoje dubine. Opet je odnijela pobjedu, ako se to može tako nazvati, a ja sam svjesno propuštao priliku za prilikom, dozvoljavajući joj da pokaže i svoje drugačije lice. Bio sam siguran da je negdje u vodama nekog jezera pronašla neke meni nevidljive spone svog tajnog svijeta bola i izgubljenih nada, možda svog izgubljenog čovjeka. A ja živ, umjesto da je podsjetim na svoje postojanje, zadovoljio sam se da joj budem na dohvata ruke, uz nju. Iako bijah taknut, iako me je to zaboljelo, u stvari se nisam želio odvajati od njenih sanja, lomljenja. Bila mi je potrebna drugačije, bilo mi je potrebno njeno postojanje i za sada nisam više od toga tražio, jer sam si morao ostaviti vremena da je postavim na svoje mjesto. Da sam bio zaljubljen možda bih postupio drugačije. No, moji su se osjećaji zvali nekako drugačije, a da ni sam nisam znao kako. Kad se vratimo ja ću biti zadovoljan, jer će nestati njene, a dijelom i moje more. Misli su mi od hladnoće postajale sporije i ja sam je obgrlio. Za divno čudo ona me je u tom trenu također zagrlila ovivši mi ruke oko struka. Glavu je prislonila na moje grudi i počeo sam osjećati njenu toplinu. Bila je samo moja, kao da mi je oduvijek pripadala i kao da će zauvijek tako ostati. Išli smo dalje. Borio sam se u sebi i bojao sam se da ne učinim neku glupost, jer sad sam je bio u stanju upitati hoće li biti samo moja, moja žena. Progutao sam tu bračnu ponudu pripisujući je zanesenosti. Ta nije li par trenutaka ranije bila tako daleka? Tko li je u stvari bilo to stvorenje koje me sad grli.

Tama je sputavala korake, mislio sam kako je ljeti rub ove obale kojom smo prolazili, prepun kupača željnih sunca, kako djeca vrište u vodi, kako plivači skaču i bacaju se u vodu, a čamci se privezani njišu a valovima. Sad nije bilo ni jednog čamca i nikog živog osim nas, njenog tijela pripijenog uz moje. Stali smo. Usne su joj podrhtavale i ja sam ih pokušao umiriti.

Ovaj čovjek mogao bi biti moj. Njegove ruke mogle bi me voditi i tražiti naš smisao. Samo da skupim hrabrosti da pođem s njim. Izgleda da to i želi. Ostavlja mi vremena da to shvatim. Hoću li moći zaboraviti poraze te mu podati cijelo srce i tijelo koje ljudi za njim. Nešto je u meni podivljalo. Prokletstvo, još jedno razočaranje uništiti će mi život, odnosno ono što je od života ostalo, i što je moglo ostati poslije promašenog cilja. Kad je uz tebe u svakom trenutku, u kojem se osjećaš najviše sama i izgubljena u svijetu, pa ti nježno dotakne rame, srce se hoće raznijeti od bujice sreće. Ti bi mi život mogao učiniti sretnim, samo da nisam toliko oprezna. Zašto ne mogu biti mekanija i reći ti sve što pritišće moje snove. Da, nadam se da ću ti sa svakim novim susretom reći nešto više, i svakim danom postajat ćeš sve veća sreća za jedno osamljeno srce. Pobjegla sam od ljubavi, a bez nje ne mogu živjeti. Teško mi se snaći u ovom naviranju strasti i straha od beznadne ljubavi. Sutra će možda donijeti nešto drugo, ali što mogu tražiti od tog sutra? Smijem li još nešto moliti? Evo,

sad kad mi se ljubav smije, ja, prokleta, gledam na drugu stranu. Možda bi radije lutala u tom sutra, nego, kao jučer, iza vlastitih leđa gledala trag suza. Koga da pitam? Nisam li nekada bila pametnija, ili mi se to samo čini? Pođem li s njim, a već sam pošla, zavoljet ću ga ludo, jer on je takav, to znam, toliko se poznam. I tko veli da ovaj život nije lijep i sladak? Još kad bih mogla pretpostaviti kako će ovo završiti. Predugo sam bila sama i tražila samoću. Zatekao me je iznenada. Da, nije važno, divan je, postat ću sve što želi, ići ću kamo me bude vodio. Nek traje koliko hoće, al' dok bude nek bude lijepo. Sad mi je lakše jer znam da to stvarno želim. Postat ću drugačija. Nek vidi da mi je potreban. Treba mi da se budim na jastuku do njegove sjajne crne kose i da ga poljubim u uho kad poželim. Dugo mi je trebalo da to shvatim. Odahnula sam veselo i zadovoljno se ispružila u svom toplom krevetu. Danas će biti tu uz mene.

Vani je noć već uzmicala pred prvim zracima novog jutra i bilo je sve svjetlije. Sve je bilo tiho i mirno, osim njena srca, i još jednog.